

Språkrådets omvärldsrapport 2012

Innehåll

Förord	3
Språkrådets omvärldsrapport 2012.....	3
1. Språksamhället 2012.....	4
1.1 Anmälningar till JO om brott mot språklagen.....	4
1.2 Myndigheternas språk	6
1.3 Flerspråkighet aktuellt tema under 2012	11
1.4 Situationen för språkundervisningen i högre utbildning	15
1.5 Från barnbok till domslut – debatten om hen 2012.....	17
2. E-tillgänglighet och behovet av språkteknologi och språklig infrastruktur	19
2.1 Utvecklingen inom e-inkluderingsområdet	20
2.2 Genombrott för taligenkänning inom digitala medier	22
2.3 Utveckling av digitala tjänster för språken i Sverige	24
2.4 Språkinfrastruktursituationen i ett nordiskt och europeiskt perspektiv	26
2.5 Samhällets ansvar för språkinfrastruktur.....	28
3. Situationen för de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket	29
3.1 Europarådets granskning av ramkonventionen.....	32
3.2 DO:s utredning om statistikinsamling bland nationella minoriteter.....	33
3.3 Kunskapsöversikten om de nationella minoriteterna.....	34
3.4 Skolinspektionens granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken	36
3.5 Länsstyrelsens och Sametingets uppföljning av minoritetslagen	37
3.6 Finska	39
3.7 Jiddisch	42
3.8 Meänkieli	43
3.9 Romska	46
3.10 Samiska.....	49
3.11 Det svenska teckenspråket.....	51
4. Avslutning.....	54
5. Referenser	55

Förord

I regleringsbrevet för 2008 fick Institutet för språk och folkminnen uppdraget att i samband med årsredovisningen redovisa en omvärldsanalys. Uppdraget var kopplat till språklagen som trädde ikraft den 1 juli 2009. Omvärldsanalysen skulle enligt regleringsbrevet ”ta upp de förändringar och utvecklingstendenser i samhället som har betydelse för det svenska språkets, det svenska teckenspråkets och de nationella minoritetsspråkens utveckling”. Enligt beslut från generaldirektören lades uppdraget på Språkrådet, den avdelning inom institutet som har huvudansvaret för språkvård och språkpolitiska frågor.

Sedan 2011 har institutet inte längre någon formell skyldighet att ta fram en omvärldsanalys, men har valt att fortsätta att årligen sammanfatta viktiga språkpolitiska händelser och lyfta fram politiska beslut, myndighetsrapporter, vetenskapliga rön av betydelse för institutets språkpolitiska uppdrag samt göra nedslag i väsentliga mediala debatter i språksamhället under året som gått.

Språkrådets omvärldsrapport 2012

Språkrådets omvärldsrapport ger en tillbakablick på det år som gått. Rapporten är en sammanfattning av viktiga händelser inom de områden som är centrala utifrån språklagens perspektiv. Rapporten är indelad i områden som Språkrådet arbetar med och bevakar: svenskan, de nationella minoritetsspråken (finska, jiddisch, meänkieli, romska och samiska), svenskt teckenspråk, språkteknologi och språklig tillgänglighet, språkpolitik och det mångspråkiga samhället.

Del 1 består av nedslag i några viktiga händelser, rapporter och debatter i språksamhället under året. Del 2 beskriver den aktuella utvecklingen inom området e-tillgänglighet, språkteknologi och språklig infrastruktur. I del 3 behandlas först situationen för de nationella minoritetsspråken generellt med sammanfattningar av några aktuella minoritetspolitiska rapporter som släppts under 2012. Därefter presenteras ett urval språk - och kulturhändelser under 2012 för vart och ett av de nationella minoritetsspråken samt ett urval centrala händelser för det svenska teckenspråket under året. Texterna om finska, jiddisch, meänkieli, romska och samiska har tagits fram i samarbete med minoritetsföreträdare för respektive språk.

1. Språksamhället 2012

1.1 Anmälningar till JO om brott mot språklagen

Institutet för språk och folkminnen har regeringens uppdrag att följa upp myndigheternas tillämpning av språklagen (2009:600) som trädde i kraft 2009. Uppdraget har lagts på Språkrådet, den avdelning inom institutet som ansvarar för det språkpolitiska arbetet. En central del i uppföljningsarbetet består av att följa den tillsyn av lagen som faller under JO:s (Justitieombudsmannen) ansvar.

Att döma av de JO-anmälningar som gjorts med hänvisningar till språklagen under de första två åren efter det att lagen trätt ikraft, uppfattades den till en början som en lag riktad mot användningen av engelska. Anmälningarna rörde engelska namn och reklamfraser, till exempel Stockholm stads användning av "The Capital of Scandinavia". I samtliga av dessa fall slog dock JO fast att språklagen inte innebär ett generellt förbud för myndigheter att använda engelska utanför kärnområdet¹ (JO 2009, JO 2010).

Till de första JO-anmälningarna som gjordes efter det att lagen trädde ikraft 2009 hör också regeringens bruk av engelska e-postadresser. I oktober 2012 införde regeringskansliet svenska e-postadresser vid sidan av de engelska adresserna och därmed var ett långdraget ärende slutfört. Fallet har väckt stort medialt intresse, inte minst eftersom regeringen dröjde i över två år med att införa de svenska e-postadresserna. JO kom i sin prövning i februari 2010 fram till att engelskspråkiga e-postadresser i sig inte utgjorde något hinder för regeringskansliets kommunikation med allmänheten, men att räckvidden för den offentliga sektorns språkvårdsansvar "ska vägas mot den enskilda myndighetens roll och ställning" (JO, 2012: Dnr:3913-2009, 3932-2009). Med tanke på den unika roll som regeringskansliet har, kom JO fram till att engelska e-postadresser inte är förenliga med språklagens bestämmelser. Regeringen ålades därför att snarast införa svenska e-postadresser vid sidan av de engelska (JO 2010, Dnr 3932-2009, 3932-2009).

Efter det första halvårets anhopning av anmälningar om användning av engelska namn och reklamfraser minskade anmälningarna till JO som rörde språklagen. Under 2011 gjordes två anmälningar och under 2012 tre. Men de få fall som prövats sedan dess har ändå aktualiserat viktiga principiella frågor om hur språklagen ska tolkas och implementeras.

Det ena området som blivit aktuellt gäller användningen av engelska inom högre utbildning och forskning. I två fall, ett 2009 och ett annat 2011, har JO riktat kritik mot lärosätens krav på användning av engelska i ansökningsförfaranden. I det ena fallet

¹ Kärnområdet definieras i språklagspropositionen *Språk för alla prop. 2008/09:153* som: "sådana förfaranden och allmänna handlingar som är av särskilt stor betydelse inom den offentliga verksamheten, såsom den politiska beslutsprocessen, domstolsförhandlingar, domar, protokoll, beslut, föreskrifter, verksamhetsberättelser och andra dokument av liknande karaktär."

gällde det tre lärosäten som krävt att anställningsansökningar skulle vara skrivna på engelska. I det andra fallet var det ett forskningsråd som ställde samma krav i samband med en utlysning av forskningsmedel. Enligt språklagens princip om att svenska ska vara förvaltningspråk ska den enskilde alltid kunna kommunicera på svenska med myndigheter, inklusive lärosäten och statliga forskningsråd. Lärosätena blev alltså ålagda att dra tillbaka kravet på engelska (JO 2009: Dnr 1811-2008, JO 2011: Dnr 1098-2010).

Ärendena aktualiserar ett intressant och komplicerat område inom språklagens räckvidd – språkval inom högre utbildning och forskning i situationer där det inte går att dra en skarp gräns mellan förvaltning och forskningsverksamhet. I det senare fallet med de tre högskolorna påpekar JO i sitt beslut att trots att krav på engelska inte är tillåtet enligt språklagen har man förståelse för att det för högskolor och universitet kan finnas fördelar, andra än de språkpolitiska, med att ansökningar skrivs på engelska. Bedömningar och granskningar av ansökningar görs ofta av utländska sakkunniga som har engelska som modersmål eller arbetspråk. JO efterlyser i sitt beslut en tydligare juridisk vägledning inom området högre utbildning och forskning med motiveringen att området är komplext, och konstaterar att det därför kan finnas skäl att precisera lagstiftningen om språkanvändning och språkval ytterligare. En kopia av beslutet skickades till Regeringskansliet och utbildnings- och kulturdepartementet. Inget initiativ till att utreda frågan närmare har dock tagits från regeringens sida.

En annan del av språklagen som berörts i JO-anmälningar under senare tid är klarspråk. Språklagens elfte paragraf, klarspråksparagrafen, säger att språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt. Även om det redan innan språklagen funnits krav på myndighetsspråkets begriplighet, både i förvaltningslagen och i speciallagstiftning, har Språkrådet i kontakter med myndigheter märkt att språklagen inneburit en statushöjning för klarspråksarbetet. Två av de tre anmälningar om brott mot språklagen som kom in till JO under 2012 handlade om klarspråk. Den ena anmälningen är gjord av några gymnasieelever som menar att gymnasiets kursplaner inte uppnår kravet på ett enkelt och begripligt språk (DO 2012: Dnr:5242-2012). Den andra anmälan är gjord av ett politiskt parti, Liberaldemokraterna, och gäller översättningen av ACTA-avtalet (JO 2012: Dnr 855-2012).² Båda anmälningarna avskrevs dock av JO – de prövades alltså inte – och i besluten ges inga särskilda skäl för detta.³ Man kan alltså bara spekulera i de anledningar JO hade för att inte ta upp ärendena till prövning. I fallet med ACTA-avtalet skulle man kunna tänka sig att JO inte prioriterat ett ärende som handlar om en relativt perifer text som inte bedömts ha en central betydelse för någon stor målgrupp, och som dessutom inte utformats vid en myndighet i Sverige. Det andra ärendet handlade, som nämnts tidigare, om en kursplan som, enligt de gymnasister som stod bakom anmälan, är för svårbegriplig för elever på gymnasienivå (JO 2012:

²ACTA-avtalet (Anti-Counterfeiting Trade Agreement) är ett internationellt handelsavtal om skydd för immateriella rättigheter. <http://www.regeringen.se/sb/d/9338/a/185244>

³ JO bestämmer själv vilka ärenden man väljer att ta upp till prövning. JO är heller inte är skyldig att motivera beslutet att avskriva eller pröva ett ärende.

Dnr5242-2012). Att kursplaner är texter av stor betydelse för både elever och lärare står klart, men möjligtvis har JO snarare betraktat lärarna som kursplanernas huvudsakliga målgrupp. Därmed aktualiseras frågan om hur klarspråk kan förstås och definieras, vilket inte enkelt låter sig göras. Benägenheten att inte ta upp fallen till prövning kan ha att göra med att man från JO:s sida inte tidigare prövat klarspråksärenden och därför inte haft möjlighet att utarbeta någon metod.

Ärendena väcker dock frågor om hur språklagens klarspråksparagraf ska tillämpas i eventuella kommande fall. Språklagen har gett mer tyngd åt myndigheternas klarspråksarbete. Den symboliska betydelsen av språklagen är viktig – att myndigheternas språkanvändning blivit en lagfäst skyldighet har bidragit till att tydliggöra klarspråk som en fråga om delaktighet och inkludering. Men det är också viktigt att klarspråksparagrafen på något sätt ska kunna prövas för att den inte ska begränsas till enbart ett symbolvärde.

En rättslig prövning av begripligheten i en text har skett vid åtminstone ett tidigare tillfälle sedan språklagen kom. Det var 2010 som miljönämnden i Köping krävde att en person skulle betala böter för att denna inte rensat sitt avlopp. Miljödombstolen friade dock den anklagade från böter eftersom brevet från nämnden inte bedömdes tillräckligt begripligt för en lekman (Köpings kommun 2010).

Hur JO väljer att bedöma kommande klarspråksärenden återstår alltså att se. Klarspråk är ett viktigt språkpolitiskt område som berör alla i samhället och, som liksom övriga delar av språklagen, bör kunna prövas. Samtidigt är det naturligtvis inte rimligt, eller önskvärt, att JO blir en instans som rutinemässigt uttalar sig om klarspråksaspekten i olika myndigheters texter. Snarare vore det rimligt att anta att framtida prövningar tog upp viktiga principiella fall, i likhet med ärendet om regeringens e-postadresser. En bedömning av klarspråk i ett enskilt ärende bör dessutom inte reduceras till att enbart bli en bedömning av en språklig stilart. Vad som bör betraktas som klarspråk i ett enskilt fall är alltid avhängigt yttre faktorer, som vem mottagaren är och i vilket sammanhang texten används. Klarspråk bör förstås i sitt sammanhang och kan inte bedömas utan att man också gör en analys av kommunikationssituationen. Dessa aspekter bör JO vara beredd att väga in i eventuella framtida bedömningar av klarspråksärenden i förhållande till språklagen.

1.2 Myndigheternas språk

I omvärldsanalysen för 2011 rapporterade Språkrådet om att klarspråksarbetet successivt fått genomslag i domstolarnas arbete. Startskottet för arbetet skedde i samband med att *Förtroendeutredningen*, i vilken man undersökte kommunikationen mellan domstolarna och medborgarna, lades fram 2008 (SOU 2008:106). Slutsatserna från utredningen var att domar ofta är skrivna på ett komplicerat språk och att de är svåra att orientera sig i. Som ett resultat av de slutsatser som drogs i slutbetänkandet har Sveriges domstolar tagit fram en långsiktig strategi för hur domar och beslut ska utformas, tillsammans med en handlingsplan för hur strategin ska genomföras. Handlingsplanen

innehåller en beskrivning av aktiviteter för åren 2011–2014. Målet är att den som läser en dom eller ett beslut ska förstå språket, hitta i texten och begripa resonemanget.

Som ett led i arbetet har Domstolsverket låtit göra en språkvetenskaplig analys genom vilken man undersökt domskrivning vid tio tings- och förvaltningsrätter på olika orter i Sverige. I fokus för undersökningen stod arbets- och skrivprocessens betydelse för utformningen av domar. Några slutsatser som drogs från studien, som överlämnades i mars 2012, var att arbetsprocessen har stor betydelse för textens slutgiltiga utformning. När ett domförslag skrivs anpassas texten i stor utsträckning till enskilda domare. En annan slutsats var att domtexters begriplighet påverkas negativt av att de ofta refererar till andra texter, till exempel medicinska och juridiska, och domskribenter kan därför behöva särskild träning i att återge sådana texter på ett sätt som blir begripligt för läsaren. Ann Blücker, doktor i nordiska språk och den som genomfört analysen, menar att många domar fortfarande är svårbegripliga men att arbetet med klarspråk inom domstolsväsendet har gått framåt under de senaste åren. Mallar för den yttre utformningen av domar har tagits fram och Domstolsverket har tillsammans med några domstolar utarbetat språkliga riktlinjer för domskrivning (Språkrådet 2012a).

Regeringen gav i mars 2012 en särskild utredare i uppdrag att kartlägga hur Migrationsverkets beslut i migrationsärenden är utformade och hur de uppfattas av migrationsdomstolarna, polisen och de asylsökande. Utredaren ska ge förslag till hur själva utformningen av besluten och beslutsfattarprocessen kan förbättras. Utgångspunkten för uppdraget är det resultat som kom fram i *Förtroendeutredningen* om svårbegripliga domtexter, men också förvaltningslagens bestämmelser om myndigheters skyldighet att vara tillgängliga för alla, och språklagens bestämmelse om tillgång till språk. Asylsökande tillhör i regel en grupp som förväntas ha stora svårigheter att tillgodogöra sig komplicerade myndighetstexter samtidigt som besluten är av avgörande betydelse för dem. Att Migrationsverkets beslut är begripliga och pedagogiskt utformade är därför särskilt viktigt. Uppdraget ska redovisas under våren 2013 (Justitiedepartementet 2012).

Ett annat regeringsinitiativ som rör myndighetstexters begriplighet är regeringens beslut att tillsätta en utredning med syfte att se över vilka behov och insatser som görs inom området lättläst, det vill säga särskilt lättlästa texter för personer som av olika anledningar har lässvårigheter eller är ovana läsare. Regeringen skriver i sitt beslut att antalet personer som behöver lättlästa texter i olika former ökar, samtidigt som de organisatoriska formerna för lättläst som resurs- och forskningsområde är oklara. Utredningen ska bland annat se över behovet av offentligt stöd till insatser som rör lättläst och ge förslag på hur insatserna ska organiseras. Uppdraget ska redovisas i maj 2013 (Kulturdepartementet 2012).

Under året gav Språkrådet ut boken *Myndigheterna har ordet – om kommunikation i skrift* som innehåller några forskares undersökningar av dagens myndighetsspråk – hur texter blir till, hur de ser ut och hur de tas emot (Språkrådet 2012a). Undersökningarna är en uppföljning av den utredning av myndighetsspråket, *På väg mot ett bättre myndighetsspråk*, som Catharina Nystöm Höög, professor i svenska, genomförde 2001

på uppdrag av Statskontoret. Studien, som inkluderade flera olika texttyper – rapporter, beslut och broschyrer – visade bland annat att texterna brast i mottagaranpassning. I *Myndigheterna har ordet* presenterar Nystöm Höög resultaten från en ny undersökning av myndighetstexter och jämför dem med undersökningen 2001. Hon konstaterar även att både beslutstexter och informationstexter blivit längre sedan den förra undersökningen gjordes, vilket går emot klarspråksidealet att fatta sig kort. En annan slutsats är att utformningen av dagens myndighetstexter präglas av det asymmetriska förhållandet mellan myndighet och privatperson genom myndighetstexternas specialiserade ordförråd, abstrakta innehåll och de få explicita värderingarna. Avsaknaden av värderingar gör att relationen till mottagaren blir svagare i texterna, vilket myndigheterna kompenserar genom ett frekvent du-tilltal.

Två andra forskare som deltar i antologin är Hedda Söderlundh och Marie Sörlin, båda doktorer i nordiska språk. Söderlundh har undersökt textproduktionen hos Försäkringskassan. Genom observation och intervjuer av handläggares arbete kommer Söderlundh fram till att olika yrkeskategorier arbetar med texter på olika sätt. Medan handläggarna oftare klipper och klistrar från färdiga mallar skriver språkvårdare och specialister texter från grunden. Texterna skrivs ofta av flera skribenter från olika yrkeskategorier som var och en svarar för sina delar i textkedjan, vilket resulterar i att ansvaret att skriva klarspråk blir otydligt mellan dem. Sörlin visar i sin undersökning hur mottagarna upplever ett utskick från Skatteverket som syftar till att registrera lägenhetsnummer. Resultatet av analysen visar att informationen ur begriplighetssynpunkt upplevdes som enkelt att förstå medan det råde oklarheter bland mottagarna huruvida de förväntades svara på utskicket eller inte. Sörlins slutsats var att det, trots ett enkelt språkbruk, fanns brister i utformningen av informationen vilket visar på att myndigheten ifråga inte tagit tillräckligt stor hänsyn till kommunikationssituationen.

Klarspråkskristallen, Språkrådets pris för ett klart och begripligt myndighetsspråk, gick 2012 till Arbetsmiljöverket. Temat för 2012 års pris var *Klarspråk inte bara för majoriteten – hur vi når ut med information på andra språk än svenska*. Arbetsmiljöverket fick priset för en kampanj om arbetsmiljö och säkerhet, riktad till utländska byggnadsarbetare i Sverige. Enligt klarspråkskristallens jury fick Arbetsmiljöverket priset för att de lyckats nå sin målgrupp genom ett gediget bakgrundsarbete som bland annat bestått i målgruppsanalys, brukarundersökning och medvetna val av språk, teknik och kommunikationskanaler. Priset delades ut av kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth på Språkrådsdagen i maj 2012.

1.2.1 Språkrådets undersökningar av myndigheternas flerspråkiga information på webben

Myndigheter har ett ansvar att nå alla medborgare, också de som inte behärskar svenska. Det ansvaret formuleras i bland annat förvaltningslagen som säger att myndigheten i de fall en individ inte har tillräckliga kunskaper i svenska är skyldig att tillhandhålla tolkning eller översättning. Språklagens och minoritetslagens tillkomst innebär dessutom att det numera finns bestämmelser att ta hänsyn till som inte främst är kopplade

till enskilda individers kunskaper i svenska utan till språkpolitiska rättigheter. Myndigheternas ansvar att kommunicera med medborgarna rymmer alltså både ett tillgänglighetsperspektiv och ett språkpolitiskt perspektiv. Båda dessa aspekter måste myndigheter ta hänsyn till i sin språkanvändning och språkval, på webbplatsen och i andra kommunikationssammanhang. Språkrådet gav under 2011 ut *Vägledningen för flerspråkig information – en handbok för myndigheter om flerspråkig webbinformation* som ett stöd till myndigheter i hur de ska omsätta kravet på tillgänglighet och språkpolitiska rättigheter i praktiken.

Under hösten 2012 har Språkrådet genomfört en kartläggning av den flerspråkiga informationen på webbplatserna hos landets samtliga 290 kommuner. Sammanlagt hade kommunerna information på 42 språk. Engelska var, föga överraskande, det överlägset vanligaste språket bortsett från svenska. Tyska var det näst vanligaste, följt av finska. Svenskt teckenspråk var det femte vanligaste språket på kommunernas webbplatser, vilket är en förbättring från 2010 då Språkrådet senast undersökte förekomsten av teckenspråkig information på myndigheters webbplatser. Då var det bara 7 kommuner som tillhandahöll information på svenskt teckenspråk i jämförelse med 20 kommuner 2012 (se fig. 1, s.10).

Bland de nationella minoritetsspråken är jiddisch det språk som förekommer minst på webbplatserna. Bara en kommun – Strängnäs – hade vid undersökningstillfället information på jiddisch. Två kommuner hade information på romska – Södertälje och Strängnäs. Samiska är, näst efter finska, det vanligaste av de fem nationella minoritetsspråken på kommunernas webbplatser. Sammanlagt finns det texter på något av de samiska språken hos 18 kommuner (se fig. 2, s.10).

Med några undantag var det de kommuner som ingick i förvaltningsområdet för finska, meänkieli eller samiska som hade information på dessa språk. Det verkar alltså som att minoritetslagens mer långtgående krav på kommunerna i förvaltningsområdena har gett effekt. Av betydelse i sammanhanget är naturligtvis också att det i de flesta kommuner som frivilligt anslutit sig till förvaltningsområdena finns engagerade minoritetsföreträdare som under lång tid arbetat med att föra fram sina intressen.

För de territoriellt obundna minoritetsspråken – jiddisch och romska – har myndigheterna inte samma uttalande skyldighet att tillhandahålla information. Det är dock anmärkningsvärt att inte fler kommuner informerar på romska, med tanke på att språket inte bara är ett nationellt minoritetsspråk utan också ett invandrarspråk.

Nationella minoritetsspråk	
Finska	40
Svenskt teckenspråk	20
Samiska språk	18
Meänkieli	6
Romska (alla varieteter)	2
Jiddisch	1

Figur 1. Antal kommuner som har information på respektive språk

Övriga språk	
Engelska	165
Tyska	82
Franska	13
Polska	11
Danska	11
Spanska	10
Nederländska	9
Arabiska	8
Kurdiska	5
Persiska	5
Somaliska	5
Kinesiska	4
Turkiska	3
Italienska	3

Figur 2. Antal kommuner som har information på respektive språk

Språkrådet har dessutom under året genomfört flera mindre undersökningar av myndigheters webbplatser som specifikt riktat in sig på romska respektive finska. När det gäller information på romska gav Språkrådet ut en rapport i december 2012 (Hasan och Spetz 2012). Rapporten innehåller bland annat resultatet från ett stickprov där Språkrådet frågade 120 av landets kommuner och 14 särskilt utvalda statliga myndigheter om de hade information på romska på sina webbplatser. Resultatet var nedslående – av de 48 kommuner som besvarade frågan hade ingen information på romska. Situationen såg något bättre ut bland de statliga myndigheterna. Många kommuner förklarade frånvaron av information på romska med att de använder Google translate, men eftersom det romska språket inte finns med i Googles översättningstjänst är det tydligt att de kommuner som svarat så inte undersökt frågan närmare. Sammanfattningsvis verkar information på romska inte prioriteras av kommunerna.

När det gäller finska genomförde Språkrådet en kartläggning av webbplatserna för de 40 kommuner som vid undersökningstillfället ingick i förvaltningsområdet för finska (Walenius 2012). Genomgången visade att de allra flesta av kommunerna, 38 av 40, hade någon typ av webbinformation på finska och att 29 av 40 kommuner hade en hel avdelning med texter på finska på sina webbplatser. De kommuner som varit anslutna till förvaltningsområdet längst tid var också de som hade kommit längst med sin finskspråkiga information på webben. Många kommuner använder sig dock fortfarande av automatiska översättningsverktyg utan att på ett tydligt sätt informera om att det rör sig om maskinella översättningar och om vilken skillnaden är mellan sådana översättningar och texter som tagits fram av översättare.

I en jämförelse med Språkrådets tidigare undersökningar visar genomgången 2012 att kommunerna, åtminstone de som tillhör det finska förvaltningsområdet, blir allt

bättre på att informera på finska. I framtida undersökningar är det dock viktigt att också fokusera på texternas kvalitet och begriplighet.

I juni gav Språkrådet ut en rapport (Domeij & Spetz 2012) med förslag på metoder som kan användas för att fortlöpande undersöka webbtillgängligheten på myndigheters webbplatser i ett flerspråkigt perspektiv. Rapporten är ett första steg i att utarbeta metoder för att kontinuerligt följa upp och utvärdera webbtillgängligheten hos myndigheter (läs mer i avsnittet om *E-tillgänglighet och behovet av språkteknologi och språklig infrastruktur* på s. 19).

1.3 Flerspråkighet aktuellt tema under 2012

Frågor om flerspråkighet och mångspråkighet har aktualiserats under 2012 på olika sätt. Mediala debatter har blossat upp vid några tillfällen under året. Debatterna har berört frågor om hur samhället ska värdera och investera i flerspråkighet, men också hur tillgången till språk ska säkras för individen – frågor som direkt knyter an till språklagens grundidé om det allmännas ansvar för Sverige som ett mångspråkigt samhälle.

I november 2012 gav Vetenskapsrådet ut en forskningsöversikt över svensk forskning på flerspråkighetsområdet. Översikten genomfördes av åtta forskare vid Centrum för tvåspråkighetsforskning och Institutionen för språkdidaktik vid Stockholms universitet. Några ämnen som behandlas i översikten är två- och flerspråkighet som samhällsfråga i Sverige, förutsättningar för modersmålsundervisning, svenska som andraspråk och SFI (svenska för invandrare), samt debatten om språklagstiftning och språkkrav kopplat till medborgarskap (Vetenskapsrådet 2012).

Antalet elever med utländsk bakgrund har fördubblats under en tioårsperiod och utgör nu 20 procent av alla elever i grund- och gymnasieskolan.⁴ Det innebär i sin tur att antalet flerspråkiga elever i skolan ökat under en förhållandevis kort period (Lindberg 2011). Skolverket och Skolinspektionen har i sina granskningar av modersmålsundervisningen, modersmålsstödet och svenska som andraspråk upprepade gånger de senaste åren påpekat behovet av att anpassa verksamheten i förskola och skola till de flerspråkiga eleverna. Kritiken har bestått i att man inte i tillräcklig utsträckning tar tillvara flerspråkiga elevers kunskaper och erfarenheter och att både kunskaper och ambitioner saknas från lärare och annan skolpersonal att ta till sig flerspråkiga perspektiv. Sådana perspektiv förpassas istället till modersmålsundervisningen eller modersmålsstödet som bedrivits isolerat från annan undervisning (Skolverket 2008, Skolinspektionen 2010b m.fl.).

I samband med att den nya läroplanen, Lgr11, trädde i kraft i juli 2011 inleddes reglerna för förskolans modersmålsstöd (liksom modersmålsundervisningen) i skolorna. Tidigare har dessa bestämmelser reglerats av förordningarna. I samband med den nya läroplanen infördes dessutom bestämmelser om modersmålsstöd för förskoleklassen. Trots att bestämmelserna om modersmålsstöd i förskolan alltså symboliskt stärkts under

⁴ Enligt SCB (MIS 2002:3) definieras personer med utländsk bakgrund som personer som är utrikes födda, eller inrikes födda med två utrikes födda föräldrar.

senare år visar granskningar av förskolornas verksamhet att många flerspråkiga barn i förskolan inte får det modersmålsstöd de har rätt till enligt skolförfattningarna (Skolinspektionen 2010b). I maj 2012 fick Skolverket regeringens uppdrag att öka förskolepersonalens kunskap om flerspråkiga barns utveckling. Skolverket ska informera förskolor om metoder och arbetssätt för att se till att barn med andra modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både svenskan och modersmålet – skyldigheter de alltså redan har enligt skollagen (Utbildningsdepartementet 2012b).

Lättnader i villkoren för att få modersmålundervisning i skolan för barn som tillhör de nationella minoriteterna kan vara under övervägande. En undersökning som Sisu-radio och Sametinget gjorde under 2012 bland ett urval kommuner visade att det var stora skillnader i hur kommunerna tillämpar reglerna för modersmålsundervisning i förhållande till de nationella minoriteterna (Vuonokari 2012b). Enligt skolförordningen⁵ har elever rätt till modersmålsundervisning bara om de har ”grundläggande kunskaper” i språket, ett krav många barn som tillhör de nationella minoriteterna har särskilt svårt att leva upp till eftersom deras föräldrar inte alltid haft förutsättningar att skaffa sig sådana kunskaper. Kravet på grundläggande kunskaper står dessutom i motsättning till de åtaganden den svenska staten förbundit sig till i samband med ratificeringen av Europarådets två konventioner om skydd för de nationella minoriteterna – *Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter SÖ 2000:2* och *Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk SÖ 2000:3*. Bestämmelsen motsäger också språklagens fjortonde paragraf som säger att den som tillhör en nationell minoritet ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda sitt språk.

I Sisuradios och Sametingets undersökning kom det fram att många kommuner låter barn från de nationella minoriteterna delta i modersmålsundervisningen även om de inte har grundläggande kunskaper när de ansöker, medan andra kommuner inte tillåter det med hänvisning till skolförfattningarna. Det betyder att tillgången till modersmålsundervisning styrs av i vilken kommun barnen bor, något som fått många som läst om undersökningen på Sisuradios webbplats att reagera. Frågan diskuterades flitigt på SR:s webbplats och i sociala medier under hösten 2012. Företrädare för sverigefinnar, samer och tornedalingar skrev under hösten gemensamt till statsminister Fredrik Reinfeldt och bad att kravet om grundläggande kunskaper ska tas bort då det gäller modersmålsundervisningen för nationella minoriteter. Den mediala debatten utmynnande i att integrationsminister Erik Ullenhag i november 2012 meddelade att regeringen kommer att ”se över” lagstiftningen, det vill säga om kravet på grundläggande kunskapen ska tas bort i skollagen (Pohjanan och Heikki 2012). Något konkret initiativ har i skrivande stund dock inte tagits.

I diskussionen om kravet på grundläggande kunskaper står myndigheternas skyldigheter gentemot individen i fokus – skyldigheten att ge tillgång till utbildning på lika villkor oavsett ursprung och modersmål och skyldigheten att ge tillgång till språk, i enlighet med språklagen, lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och skol-

⁵ SFS 2010 (800), §7.

författningarna. Men flerspråkighet som en fråga för hela samhället har också aktualiserats under året. Flera lärosäten fattade under 2012 beslut om att lägga ner eller dra ner på utbildningarna inom vissa språk, vilket orsakade en medial debatt mellan bland annat företrädare för lärosätena och andra inom fältet om hur kunskaper i språk ska värderas av samhället, och vilka språkkunskaper som kommer att vara värdefulla i framtiden (läs mer om debatten på s.15).

En enkätundersökning som Svenskt Näringsliv och Lärarnas Riksförbund genomförde 2011 bland 200 svenska företag visade att företagen i regel förutsätter goda kunskaper i engelska när man anställer ny personal, men att man utöver det önskar sig kompetens i andra språk än engelska. En slutsats i undersökningen är att det finns en växande efterfrågan på kunskaper i andra språk än engelska i näringslivet som inte motsvaras av hur utbudet och elevers språkval i grundskolan och gymnasieskolan ser ut. Var tredje företag med fler än 200 anställda svarade att kunskaper i lokala språk är helt avgörande för företagets internationella affärer. På frågan om vilka språk man tyckte att skolan skulle prioritera hamnade tyska i topp bland de mindre företagen medan spanska och kinesiska lyftes fram hos storföretagen i studien (Svenskt Näringsliv och Lärarnas Riksförbund 2011). Företagens önskemål om språkkompetens står alltså i kontrast till både skolornas utbud och elevernas efterfrågan. Populariteten för tyskan har sjunkit dramatiskt – andelen elever som läser tyska i grundskolan har halverats under en tioårsperiod, medan spanska tvärtom har blivit mer populärt (Skolinspektionen 2010a).

I en artikel i tidskriften *Sens Public* i oktober 2011 presenterade beteendevetaren Ingela Bel Habib slutsatserna i sin kommande avhandling om kopplingen mellan företagets konkurrenskraft och deras kompetens i främmande språk. Enligt Bel Habib är svenska företag betydligt sämre rustade vad gäller kompetens i andra språk än engelska i jämförelse med många andra länder i Europa, inklusive till exempel Danmark. Enligt Bel Habib gör de bristande språkkunskaperna att Sverige går miste om 20 procent av de internationella affärskontrakten medan motsvarande siffra för övriga Europa är 11 procent. Detta trots att en betydligt högre andel av befolkningen är flerspråkig i Sverige än vad som är fallet i till exempel Frankrike och Tyskland. Nästan varannan person (48 procent) i Sverige talar två språk utöver sitt modersmål medan motsvarande siffra är betydligt lägre i Frankrike (27 procent) och Tyskland (21 procent) (Bel Habib 2011). De motstridiga förhållandena vittnar om att det finns outnyttjade språkresurser i Sverige som inte tas tillvara.

I en internationell språkstudie, som genomfördes bland niondeklassare i 14 EU-länder 2011, har elevernas kunskaper (läsning, skrivning och hörförståelse) i de två största främmande språken i varje land för första gången testats – för Sveriges del engelska och spanska (Skolverket 2012a). Resultatet visade att svenska elever presterar toppresultat i engelska men betydligt sämre i spanska. Att svenska elevers engelskunskaper är goda var inte överraskande men däremot var resultaten i spanska oväntat svaga, enligt de forskare som genomförde studien. De svenska eleverna presterade betydligt sämre i spanska än de franska eleverna (av de länder som deltog var det bara de franska eleverna som också hade spanska som sitt andra främmande språk, och

därför var det bara Sverige och Frankrikes resultat som var jämförbara för just kunskaper i spanska). Studien pekar på flera tänkbara förklaringar till att de svenska elevernas kunskapsresultat mellan språken skiljer sig så mycket åt. Bland dem som lyfts fram är de skilda förutsättningarna som råder för de två språken, till exempel att engelska är ett obligatoriskt ämne i den svenska skolan och ett ämne som eleverna börjar läsa tidigt, medan spanska är ett valbart ämne som eleverna inte har möjlighet att välja förrän betydligt senare. Engelska är dessutom ett språk som eleverna i Sverige exponeras för utanför skolan i betydligt högre utsträckning än vad som är fallet med andra språk, inklusive spanska. Utöver dessa förklaringar pekar man på en annan faktor, nämligen elevernas attityd och förväntningar på språken. De svenska elever som medverkade i enkätstudien uppfattade engelskan som ett språk som är enkelt att lära sig och som man har stor nytta av medan spanskan tvärtom uppfattades som ett svårt språk som de inte förväntade sig ha så stor nytta av utanför skolan. Att svenskars attityd gentemot engelskan avviker från andra europeers har bekräftats i bland annat Europabarometerns mätningar 2005. Enkäten visade att svenskar i större utsträckning än andra europeer anser att det räcker att lära sig ett språk utöver modersmålet, det vill säga engelska (European Commission 2006). Med tanke på den bild som ges i studierna ovan finns kanske skäl att fundera på vilka värderingar och attityder till olika språk som reproduceras i skolan.

Att öka andelen elever som fullföljer sina studier i moderna språk är ett uttalat mål för regeringen. Skolverkets statistik från de senaste tio åren visar att cirka 80 procent av eleverna i hela landet påbörjar studier i moderna språk men att hela 20–25 procent av dem sedan hoppar av undervisningen (Skolinspektionen 2010a). Vissa åtgärder har tagits för att öka elevers motivation att läsa främmande språk. Sedan 2010 ger studier i moderna språk på gymnasiet extra meritpoäng och regeringen har under 2012 fått i uppdrag av riksdagen att se till att detta gäller även för svenskt teckenspråk.

I december 2012 fick Skolverket i uppdrag av regeringen att anpassa kurs- och ämnesplanerna i moderna språk till mandarin (Utbildningsdepartementet 2012b). Tanken är att de nya kurs- och ämnesplanerna ska börja gälla läsåret 2014/15, men det kommer att dröja innan skolor blir skyldiga att erbjuda mandarin som språkval. Innan man kan börja erbjuda kurser i mandarin måste man utbilda lärare, vilket beräknas ta 10–15 år, enligt utbildningsminister Jan Björklund (Utbildningsdepartementet 2012b). I samband med att beslutet blev känt uttryckte dock fyra professorer i en debattartikel i DN viss skepsis mot realismen i det uttalade målet att införa mandarin i skolan, mot bakgrund av de nedskärningar i antalet studieplatser på lärosätena som nyligen genomförts. De menade också att få av dem som utexamineras i kinesiska från universiteten idag skulle kunna tänka sig att arbeta som lärare (Enwall, Lodén, Rydholm, Schoenhals 2012).

1.4 Situationen för språkundervisningen i högre utbildning

De senaste åren har undervisningen i flera så kallade ”småspråk” vid svenska universitet hotats av nedläggningar eller av sänkta anslag. Med ”småspråk” avses inte nödvändigtvis språk som är små i ett globalt perspektiv, utan snarare språkämnen som har lågt söktryck, få kurser eller mycket små studentgrupper. De drabbade språken kan alltså vara världsspråk som portugisiska, spanska och kinesiska. ”Små” syftar på språkens situation vid svenska universitet, inte språkens utbredning, internationella status eller antal talare.

Sedan 2005 har neddragningar i språkundervisningen genomförts på exempelvis Södertörns högskola (bland annat i spanska, ryska, franska) och Lunds universitet (bland annat i ungerska, norska och finska) (Eliasson 2012). Under 2012 präglades den offentliga debatten framför allt av att Göteborgs universitet genomförde neddragningar, men även av att Mälardalens högskola planerar successiva avvecklingar som ska vara genomförda 2014. Det har också antytts att språkutbildningarna vid Uppsala universitet står inför hot om kommande neddragningar (Melander 2012).

Bakgrunden till neddragningarna på Göteborgs universitet är att universitetets styrelse beställde en analys av den humanistiska fakultetsnämndens ämnen och utbildningar med syfte att identifiera starka respektive svaga ämnen för att kunna arbeta fram långsiktigt hållbara miljöer och för att kunna föra ett långsiktigt kvalitetsarbete. Arbetsgruppen gjorde en analys av utbildningarna vid fakulteten enligt en uppsättning kriterier, såväl kvalitativa (kursplaner, lärarkompetens m.m.) som kvantitativa (lärartäthet, ekonomi m.m.). Dessutom undersökte de hur viktigt det är att just Göteborgs universitet erbjuder de här utbildningarna med avseende på andra utbildningars behov, vilken arbetsmarknad som finns för studenterna, samt i vilken utsträckning det går att studera ämnet vid någon annan högskola i regionen eller riket (Thomsen Thörnqvist 2010). Som en konsekvens av resultaten av undersökningen har humanistiska fakultetsnämnden beslutat lägga ner undervisningen i italienska samt vidare utreda förutsättningarna för flera andra språk, däribland ryska och fornkyrkoslaviska (Humanistiska fakultetsnämnden 23.5.2012).

Beslutet har lett till offentlig debatt i såväl Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Upsala Nya Tidning, SULFs medlemstidning och i många andra större och mindre publikationer. Vid Göteborgs universitet arrangerades också en offentlig debattkväll om språkundervisningens förutsättningar med bland andra inbjudna talare som Högskolan västs rektor Kerstin Norén och professorn i spanska vid Lunds universitet, Inger Enkvist (Institutionen för språk och litteraturer, Göteborgs universitet 2012). Även Svenska Akademien har agerat i frågan genom att vända sig direkt till Göteborgs universitets rektor Pam Fredman med en skrivelse (Englund 2012).

Debatten har berört många olika problemområden, såväl möjliga orsaker till språkämnenas svåra situation som möjliga konsekvenser av neddragningarna. Ett återkommande tema, särskilt tidigt i debatten, var språkämnenas roll som bildningsinstitutioner. Vem, frågade sig flera debattörer, skulle nu kunna läsa klassikerna (äldre

såväl som modernare) i original (Ahlstedt mfl 2012, Schwarz 2012, Englund 2012) och fungera som kulturförmedlare från andra språkområden än det anglosaxiska (Parkvall 2012)? Efter hand kom diskussionerna emellertid mer och mer att handla om principer för medelstilleddning vid högskolorna, engelskans dominans som främmande språk i högre utbildning och i samhället och studenters framtida anställningsbarhet.

Flera röster i debatten (Melander 2012, Olausson & Hartvigsson 2012, Eliasson 2012, Packalén 2012) menar att universitetens system för medelstilleddning allvarligt förfördelar, eller riskerar att förfördela, humaniora. Detta trots att universiteten själva har mandat att inom vissa ramar omfördela sina anslag så att smala ämnesområden får mer stöd. Git Claesson Pipping, ordförande i Sveriges universitetslärares förbund, SULF, framhåller i en intervju (Eliasson 2012) att språk ofta behandlas som teoretiska ämnen, trots att det är mycket resurskrävande att bedriva språkundervisning. En liknande poäng görs av Sture Packalén (2012).

Engelskans ställning som världsspråk och lingua franca framhålls av många debattörer som en möjlig faktor bakom ett minskat söktryck för de mindre undervisningsspråken.⁶ Man menar att studenterna inte ser någon mening i att lägga tid i sin utbildning på att läsa andra språk än engelska, eftersom det inte betraktas som en väg till anställningsbarhet. ”Anställningsbarhet” används sedan några år som ett riktmärke för högskolor vid utveckling av utbildningsprogram och kurser. Flera debattörer (Bardel & Novén 2012, Hadenius 2012) lyfter fram studien av Ingela Bel Habib (Bel Habib 2011) som visar att svenska företag missar många kontraktsmöjligheter på grund av språkbarriärer.

Nära nog alla debattörer har rört sig i de problem man har sett inom den svenska universitetsvärlden och i det svenska samhället. Svenska Akademien valde att inte bara diskutera språkämnen inom Sveriges gränser, utan också sätta in svenskämnet i en internationell utbildningskontext. Man menar att när man lägger ner exempelvis italienska i Göteborg ger man italienska universitet argument för att själva dra ner på resurserna till svenskundervisningen. Enligt Svenska Akademien hotas alltså svenskans ställning internationellt av att universiteten får minskade möjligheter till utbyte och kontakter i forsknings- och utbildningssammanhang. En liknande vinkel anlade en rad företrädare för kultursektorn, med den skillnaden att deras fokus låg på kultur, turism och kulturell export (Andersen m.fl. 2012).

Att lägga ner undervisningsämnen, i synnerhet ämnen som har lång historia på lärosätet, är knappast ett lättvindigt beslut för något lärosäte. Det är emellertid klart att det rådande medelstilleddningssystemet inte gynnar språkens situation på högskolan. Det faktum att många studenter inte uppfattar språkstudier som något som kommer att ge dem en tillräcklig konkurrensfördel för att lägga år av kostsamma studielån på, är ytterligare en utmaning för språkämnen.

⁶ Ett sådant resonemang antyder att engelskämnet är ett ohotat framgångsämne. I det aktuella fallet med Göteborgs universitet visar den aktuella utredningen emellertid att det inte alls nödvändigtvis är fallet: där beskrivs engelskan som ett ämne som riskerar att förvandlas till ett färdighetsämne som servar andra utbildningar, snarare än ett akademiskt ämne där avancerad undervisning bedrivs på vetenskaplig grund. Engelskämnet bedömdes ha så stora svårigheter i dagsläget att man rekommenderar att särskilda medel tillsätts för att förbättra förutsättningarna för det (Thomsen Thörnqvist 2012).

1.5 Från barnbok till domslut – debatten om *hen* 2012

2012 blev året då det könsneutrala pronomenet *hen* blev känt för en bred allmänhet. Användningen av *hen* har diskuterats under lång tid i språkvetenskapliga och hbtq-kretsar men under 2012 slog *hen* igenom i allmänspråket och i den mediala debatten. Diskussionen började på allvar i samband med att barnboken *Kivi och monsterhund* av författaren Jesper Lundqvist släpptes på Olika förlag i januari 2012. Boken lanserades som den första boken i Sverige som genomgående använder ett könsneutralt pronomen istället för *hon* och *han*. I samband med boksläppet publicerade förläggaren Karin Salmson och Marie Tomicic på Olika förlag en debattartikel i Svenska Dagbladet tillsammans med språkforskaren Karin Milles (Milles, Salmson, Tomicic 2012). Budskapet i artikeln var att det nya pronomenet *hen* behövs i språket eftersom det ger nya möjligheter att lösa upp förväntningar knutna till traditionella könsroller. Artikeln fick över 900 kommentarer på tidningens webbplats. Synpunkterna var blandade men många av dem som valde att kommentera var kritiska till vad de uppfattade som artikel-författarnas försök att styra individens språkanvändning utifrån en könspolitisk agenda. En del tolkade artikelförfattarnas ståndpunkt som att de helt ville ersätta pronomenen *hon* och *han* med *hen*.

I början av året gav Nöjesguiden ut ett nummer där man gjorde just det – bytte ut alla *hon* och *han* mot *hen*, vilket uppmärksammades stort av andra medier (Nöjesguiden 2012). Händelsen gjorde att debatten om *hen* tog ordentlig fart. Nyhetsmedierna uppmärksammade *hen* upprepade gånger under våren. Svenska Dagbladet gjorde ett reportage där en person som själv föredrog att kallas *hen* fick ge sin syn i frågan (Lindbom 2012). I radioprogrammet *Språket* i P1 diskuterades huruvida det nya pronomenet har en chans att få fäste i språket. I samma kanal men i programmet *Biblioteket* pratade man om vad som händer med människors läsning om de inte vet vilket kön berättelsens personer har. Frågan lyftes också i dagstidningarnas krönikor och Språkrådets språkvårdare medverkade flera gånger i tidningar och radio under året i sammanhang kopplade till ordet *hen*.

I september rapporterade Dagens Media att Dagens Nyheter infört en policy om att inte använda *hen* i nyhetstexter med argumentet att uttrycket riskerar att uppfattas som ett politiskt ställningstagande (Thomsen 2012a). Många reagerade kritiskt mot Dagens Nyheter policy. Det mest uppmärksammade inlägget i debatten som följde stod programmeraren och tidigare frilansjournalisten Oivvio Polite för. Polite skapade en kopia av originalsajten dn.se där alla *hon* och *han* ersatts med *hen* (Wisterberg 2012). Efter hot om polisanmälan stängdes sajten ner kort därefter (Nesser 2012), men nyheten gjorde att debatten om *hen* fick en ny skjuts och gjorde att verbet "henifiera" spriddes och senare blev ett av Språkrådets nyord 2012. Dagens Nyheter hållning verkade delas av andra medier överlag. När Dagens Media gjorde en förfrågan bland några andra nyhetsmedier (Svenska Dagbladet, Sydsvenskan, GP, Expressen och Folkbladet Västerbotten) kort efter det att Dagens Nyheter språkpolicy blev känd stod det klart att även dessa tidningar intog en försiktig och avvaktande hållning till användningen av

hen, åtminstone i rena nyhetsartiklar (Thomsen 2012b). Bortsett från Nöjesguiden var det alltså få medier, åtminstone bland de större nyhetsmedierna, som tydligt tog ställning för eller emot användningen av *hen*.

Även i de sociala medierna var diskussionerna livliga under året. Ett exempel var Språkrådets Facebooksida där många tog chansen att dela med sig av sina åsikter. Några huvudlinjer gick att utläsa i det annars spretiga meningsutbytet. En del ville diskutera de rent språkliga aspekterna av det nya pronomenet. Förespråkarna av *hen* menade att det av praktiska skäl är smidigt i situationer när man inte vill nämna en persons köns-tillhörighet eller inte känner till den. De debattörer som angav språkliga motiv till att inte använda *hen* menade bland annat att *hen* inte behövdes för att det redan fanns andra könsneutrala pronomen som var bättre, till exempel *den*. Ytterligare ett argument mot en etablering av *hen* var att det skulle kunna leda till att pronomenen *hon* och *han* skulle försvinna ur språket, vilket enligt debattörerna vore en försämring av språkets uttrycksmöjligheter. Men mediedebatten kom i stor utsträckning också att handla om andra aspekter än de rent språkliga och en del kritiker har betraktat försöket att etablera *hen* som ett politiskt motiverat försök att beskriva samhället som könsöst på ett sätt de vänder sig mot. Förespråkarna av en mer normkritisk användning har tvärtom menat att användningen av *hen* kan bidra till en mer öppen och fördomsfri syn på individen bortom könstillhörigheten och ser detta som en välkommen förändring.

Under året stod det klart att användningen av *hen* i medierna ökade, inte bara i form av metaanvändning, det vill säga i situationer där ordet i sig diskuteras, utan också i det faktiska bruket. Även utanför medierna fick ordet spridning. Miljöpartiet valde till exempel att konsekvent använda *hen* i sitt nya partiprogram som presenterades under hösten (Niang 2012 m.fl.). Språkrådet har under året fått in ett flertal vittnesmål om att *hen* också sprider sig i myndighetstexter. I december 2012 använde Hovrätten för Övre Norrland *hen* i ett domslut, vilket uppmärksammades av flera medier (Gustavsson 2012 m.fl.).

Dåvarande jämställdhetsministern Nyamko Sabuni blev den första politiker som officiellt kommenterade *hen*-debatten i en intervju med Svenska Dagbladet i mars:

Det är en spännande debatt som pågår. Jag har all respekt för dem som vill testa detta nya grepp. Jag följer dem som använder sig av metoden, och vi får hoppas att det kan vara ett nytt, fräscht grepp för att åstadkomma jämställdhet (Olsson 2012a).

Sabuni påpekade att fenomenet *hen* inte är en politisk fråga än så länge, men att den situationen skulle kunna förändras.

Nya jämställdhetsministern Maria Arnholm, å sin sida, uppmärksammades i februari 2013 när hon i en interpellationsdebatt använde *hen* när hon skulle svara på en fråga om vuxenutbildning. I en kommentar till Svenska Dagbladet menade Arnholm att hennes val att använda *hen* var oplanerat och inte först och främst handlade om normkritik utan snarare utgick från det praktiska i bruket.

Jag läste upp ett svar där det stod ”han eller hon”, och jag har alltid, i hela mitt liv, tyckt att det är opraktiskt att säga det, så då sade jag ”hen” istället. (Olsson 2012b).

Medan en del debattörer välkomnat och sett nyttan av de diskussioner som *hen* bidragit till har andra uttryckt ointresse, irritation eller ilska. En av dem är Svenska Akademiens förre ständige sekreterare Horace Engdahl som gav följande mejlsvaret till DN när de frågade efter hans åsikt: ”Jag är ledsen, men fenomenet ”hen” är i mina ögon alltför fånigt för att förtjäna en seriös kommentar.” (Cederskog 2012).

Med en tillbakablick på den debatt som förts under 2012 kan man dock konstatera att ordet *hen* knappast framstått som betydelselöst. Tvärtom kan man konstatera att 2012 var året då *hen*, ett pronomen som kunnat beläggas sedan 1960-talet, blev en av de mest omdiskuterade språkfrågorna i modern tid. Diskussionerna om *hen*, som lär fortsätta, är en påminnelse om språkets värdeladdning men också det engagemang språkbruk väcker hos många människor. I vilken utsträckning *hen* får fäste i allmänspråket som ett nytt pronomen återstår att se.

2. E-tillgänglighet och behovet av språkteknologi och språklig infrastruktur

Redan i slutet av 2011 presenterade regeringen *It i människans tjänst – en digital agenda för Sverige* (Näringsdepartementet 2011), en strategi för att ta till vara de möjligheter som digitaliseringen ger med målet att Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter. Särskilt intressant ur ett språkligt perspektiv är betoningen på digitalt innanförskap, e-tillgänglighet, digital kompetens och infrastruktur för att stimulera teknikutvecklingen.

Samtidigt har det blivit allt tydligare att taligenkänningstekniken nu kommit så långt att man kan tala om ett genombrott, vilket leder till helt nya möjligheter att använda tal som alternativ till skrift. Man kan till exempel tala till sin mobiltelefon för att göra anteckningar, skicka meddelanden och söka information på ett sätt som inte tidigare var möjligt. Taligenkänning kan också användas för att texta tv-program och göra dem tillgängliga för personer med hörselnedsättningar.

Men eftersom sådan teknik kräver stora satsningar på språkinfrastruktur finns den än så länge bara tillgänglig för engelska och andra internationellt gångbara språk där det kommersiella intresset är stort. För att vi i Sverige ska kunna använda de möjligheter språkteknologin ger behövs statligt finansierade satsningar på språkinfrastruktur för svenska och andra språk i Sverige.

Det är bakgrunden till att vi satt fokus på tre områden för omvärldsbevakning inom it- och språkteknologiområdet för 2012:

1. utvecklingen inom e-inkluderingsområdet
2. genombrottet för taligenkänning inom digitala medier
3. behovet av språkinfrastruktur för att utveckla språkteknologi för svenska och andra språk i Sverige.

En händelse av relativt liten praktisk betydelse men av stort symbolvärde under 2012 var att den svenska regeringen bytte sina krångliga, engelska e-postadresser av typen @primeminister.ministry.se mot @regeringskansliet.se. Därmed markerade regeringen att språket i offentlig verksamhet i enlighet med språklagen i första hand ska vara svenska, medan engelska kan användas parallellt (@gov.se). Med det blev regeringen också lite mer tillgänglig för alla.

2.1 Utvecklingen inom e-inkluderingsområdet

E-tillgänglighet är centralt i utvecklingen av ett digitalt innanförskap där alla kan använda de möjligheter som digitaliseringen innebär. E-tillgänglighet handlar om att överkomma de hinder och svårigheter som användare i allmänhet, och äldre och personer med funktionsnedsättning i synnerhet, kan stöta på när de på lika villkor ska använda olika digitala lösningar och tjänster.

Det digitala utanförskapet har enligt undersökningen *Svenskarna och Internet* (Findahl 2012) minskat med ungefär 100 000 personer sedan 2011, men fortfarande använder 1,2 miljoner svenskar aldrig eller väldigt sällan internet. Det rör sig i huvudsak om människor över 45 år. I åldrarna 16 till 45 år är det en fjärdedel som känner sig lite eller inte alls delaktiga i informationssamhället. Från 56 år och uppåt utgör denna grupp som känner sig utanför en majoritet.

I maj 2012 tillsatte regeringen ett användningsforum som ska arbeta med hur användbarhet och tillgängligheten till it kan öka och följas upp⁷. Regeringen presenterade också genom E-delegationen den nya *Vägledningen för webbutveckling*⁸ (f.d. *24-timmarsvägledningen*) som innehåller de officiella riktlinjerna för hur man bör arbeta med användbara och tillgängliga webbplatser inom offentlig sektor i Sverige. Vägledningen innehåller bland annat språkliga riktlinjer för hur man arbetar med begriplighet och flerspråkig information och service med hänvisning till *Vägledningen för flerspråkig information* från Språkrådet (2012).

Att texter från myndigheterna ska vara tillgängliga för hela befolkningen betyder inte samma sak i dag som tidigare, många som bor i Sverige har idag ett annat modersmål än svenska och behöver information på begriplig svenska eller på sitt modersmål. De nationella minoriteterna har i viss mån också rätt till information på det nationella minoritetsspråket, liksom teckenspråkiga. Enligt en rapport från Språkrådet (Hasan & Spetz 2012) saknas nästan helt information på romska på offentliga webbplatser trots

⁷ <http://www.regeringen.se/sb/d/16159/a/194110>

⁸ <http://www.webbriktlinjer.se/>

minoritetslagens krav om att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. När det gäller webbinformation på finska är det betydligt bättre ställt, åtminstone bland de kommuner som ingår i förvaltningsområdet, visar flera undersökningar som Språkrådet gjort. Skillnaderna kan delvis förklaras med att kommuner i ett förvaltningsområde har ett uttalat krav på sig att kunna kommunicera och tillhandahålla information på minoritetsspråken, vilket inte gäller romska som inte är knutet till ett förvaltningsområde.

Efter det att språklagen trädde i kraft 2009 har fler och fler myndigheter börjat ta fram översättningar av en del av sin information till svenskt teckenspråk. Men inte alla myndigheter har kunskaper om hur det kan göras på bästa sätt. Detta framkommer i en rapport från Sveriges dövas riksförbund (SDR) (SDR 2012a) där en kravprofil presenteras som webbutvecklare kan följa när man organiserar och presenterar teckenspråksfilmer. SDR har även gett ut en vägledning vad man ska tänka på vid upphandling av teckenspråksfilmer (SDR 2012b).

Det saknas i dag statistik som belyser tillgång till och användning av it för hela befolkningen, inklusive personer med funktionsnedsättning. Därför har Handisam fått i uppdrag av regeringen att utveckla ett system för uppföljning av e-tillgänglighet, samt en hållbar statistik över tillgång och användning inom it-området⁹. Uppdraget innefattar att beskriva vad som avses med e-tillgänglighet, föreslå indikatorer för att mäta e-tillgänglighet samt föreslå hur statistik och uppföljningsåtgärder rörande e-tillgänglighet ska synkroniseras. Det innebär också att utveckla statistiken så att den i större utsträckning inkluderar personer med funktionsnedsättning.

Språkrådet gav i juni 2012 ut en rapport (Domeij & Spetz 2012) där vi utforskar och ger förslag på metoder för att fortlöpande undersöka webbtillgängligheten på myndigheters webbplatser i ett flerspråkigt perspektiv. Det är ett första steg på vägen till att utveckla metoder för att kontinuerligt följa upp och utvärdera webbtillgängligheten i ett flerspråkigt perspektiv med utgångspunkt i språklagen, *Vägledning för webbutveckling och Vägledningen för flerspråkig information*. Rapporten föreslår att ett sådant utvärderingsarbete ska utgå från en kombination av webbplatsobservation och enkätundersökning som sedan kompletteras med resultatet från andra studier som utförs i samarbete med minoritetsspråksrepresentanter och andra grupper. Rapporten innehåller också en kartläggning av vilka undersökningar som idag görs av olika organisationer.

Den digitala agendan för Europa ställer krav på användbara och tillgängliga webbplatser i offentlig verksamhet¹⁰. På den internationella dagen för personer med funktionsnedsättning 2012 presenterade EU-kommissionen ett förslag på bestämmelser för att göra myndigheters webbplatser tillgängliga för alla. I kommissionens förslag till ett direktiv om tillgänglighet till offentliga myndigheters webbplatser införs tillgänglig-

⁹ <http://www.handisam.se/Om-Handisam/Vad-Handisam-gor/Vara-projekt-och-aktiviteter/Regeringsuppdrag/It-politik--e-tillganglighet-och-statistik/Uppdraget-E-tillganglighet-och-hallbar-statistik/>

¹⁰ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1305_sv.htm

hetskriterier som är standardiserade på EU-nivå, från och med slutet av 2015, för 12 typer av webbplatser. Obligatorisk tillgänglighet skulle gälla för grundläggande myndighetstjänster som socialförsäkring och hälsorelaterade tjänster, jobbsökning, högskoleansökningar och utfärdande av personliga handlingar och intyg. De föreslagna nya bestämmelserna skulle också förtydliga vad webbtillgänglighet innebär (tekniska specifikationer, utvärderingsmetoder, rapportering, testning utifrån ett nedifrån-och-upp-perspektiv), och myndigheterna skulle uppmanas att tillämpa bestämmelserna på alla sina tjänster och inte bara den obligatoriska förteckningen. Därmed anser sig kommissionen ha uppfyllt sitt åtagande om åtgärd 64 i den digitala agendan för Europa och Artikel 9 i Förenta nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning¹¹ som har ratificerats av Sverige och EU.

En nordisk deklaration¹² om vikten av att använda universell design (UD) för att öka tillgängligheten i samhället presenterades i samband med konferensen UD 2012 – Inspire, Challenge and Empower i Oslo i juni 2012. Deklarationen är resultatet av ett samarbete mellan nordiska experter inom UD och ska ses som en del i en nordisk strategi för att främja och öka medvetenheten om betydelsen av UD i samhället. Det finns många exempel på hur man med hjälp av språkteknologi och nödvändiga språkresurser kan utveckla tjänster och applikationer enligt principen för universell design så att de kan användas av så många som möjligt med hänsyn till olika gruppers språkliga behov, till exempel för personer med funktionsnedsättningar, för nationella minoriteter och för personer med svenska som andraspråk. Ett exempel är textning med hjälp av taligenkänning (se nedan). När alla direktsändningar – på tv, på webben och i mobilen – kan textas och bli tillgängliga för personer med nedsatt hörsel har alla nytta av det, till exempel när man tittar på tv i en miljö där det är svårt att uppfatta det som sägs, som på en tågstation eller på ett kafé.

2.2 Genombrott för taligenkänning inom digitala medier

Talteknologi är ett exempel på en teknik med stor betydelse för att göra information och tjänster mer tillgängliga för alla. Talsyntes har redan blivit en etablerad teknik för att läsa upp text. Nu har också genombrottet kommit för taligenkänning, en teknik för att omvandla tal till text.

För personer med synnedsättning eller läs- och skrivsvårigheter har svenskt syntetiskt tal av hög kvalitet blivit allt viktigare i takt med att det används i allt fler produkter. Uppläsning av webbsidor, dagstidningar och böcker är några exempel.

Myndigheten för tillgängliga medier (tidigare Tal- och punktskriftsbiblioteket) har sedan tidigare utvecklat ett talsyntessystem för automatisk uppläsning av sina talböcker. I december 2012 beslutade regeringen om en ny förordning som innebär att ett nytt system införs för att framställa, distribuera och konsumera taltidningar. I praktiken

¹¹ <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=269>

¹² <http://udcharter.org/the-charter/>

innebär det att dagstidningsföretag skickar en datafil, som innehåller dagstidningen, till ett centralt produktionssystem som anpassar tidningen så att den kan distribueras via internet och tillgängliggöras med talsyntes.

Så kallad talande textremsa i tv-kanalerna är ett annat exempel. I maj 2012 lanserade dansk tv, DR, på försök uppläst undertext i tv-kanalen DR1. Även TV4 lanserade under 2012 en satsning på ökad tillgänglighet för syn- och hörselskadade, bland annat med talande textremsa. SVT har haft talande text sedan 2004, men den har inte slagit igenom, mycket beroende på att den kräver två digitalboxar vilket gör tekniken svår-använd. I TV4:s version av talande textremsa ringer man upp ett telefonnummer och kan titta tillsammans med seende personer.

En annan näraliggande teknik är taligenkänning som tidigare mest har använts av personer med motoriska funktionsnedsättningar för att röststyra datorer och diktera text. Möjligheterna har varit starkt begränsade och användarna har fått lägga ner mycket tid på att träna systemen för olika röster och vokabulär. Under 2012 blev det klart att taligenkänningstekniken nu kommit så långt att man kan tala om ett genombrott, vilket leder till helt nya möjligheter att använda tal som alternativ till skrift. Med röststyrningssystemet *Siri*, som sedan förra året är integrerat i operativsystemet för iPhone, kan man till exempel tala till sin mobiltelefon för att göra anteckningar, skicka meddelanden, söka information, utan någon som helst träning av systemet. *Siri* finns inte för svenska än men det finns planer på att göra det tillgängligt för de nordiska språken. På Androidmobiler har det varit möjligt sedan tidigare att på ett mer begränsat sätt röststyra mobilen med en app från Nuance. Under året utökades den möjligheten till 13 nya språk, däribland svenska. För samiska och många andra minoritetsspråk är inga sådana möjligheter i sikte.

En rapport från Infoshare Solution och NAV kompetenssenter i Norge (NAV 2012) framhåller att taligenkänning gör det möjligt för fler personer med rörelse- och synnedsättningar att komma in på arbetsmarknaden och att samhället därigenom också kan göra stora besparingar på att stimulera utvecklingen av taligenkänning för norska.

Det engelska public service-företaget BBC har utvecklat ett taligenkänningssystem för att kunna texta direktsända tv-program (se till exempel ITU 2011). Med hjälp av tekniken textar BBC numera alla sina program. Dansk tv har utvecklat ett liknande system som nyligen tagits i bruk på försök. Också SVT ser den nya tekniken som en förutsättning för att göra det möjligt att texta alla sina program, vilket de har som målsättning att göra. Men för att utveckla sådan teknik för svenska krävs tillgång till kostsamma språkresurser i form av taldatabaser, lexikon och andra språkdata. Hittills har skapandet av sådana språkdatafrämst inriktats på ett begränsat antal världsspråk. Taligenkänningstekniken är därför i dag enbart förbehållen tv-företag som verkar inom stora språkområden, som exempelvis BBC. I Sverige och andra nordiska länder är marknadskrafterna inte starka nog att driva på utvecklingen i tillräcklig utsträckning.

Språkteknologins betydelse för att göra tv och andra medier mer tillgängliga för alla uppmärksammades i en nordisk rapport om tillgängliga medier där avsaknad av språkteknologisk utveckling nämns som en av tre huvudorsaker till att alla inte har till-

gång till tv (Nordens välfärdscenter 2011). Frågan togs också upp på Språkmötet i Oslo 2012 som hade tv-textning som tema, liksom på ett nordiskt seminarium där utvecklingen av taligenkänning i de nordiska länderna diskuterades i anslutning till Svenska språkteknologikonferensen SLTC 2012. Likaså uppmärksammade den svenska Public service-utredningen (SOU 2012:59) betydelsen av tillgänglighetstjänster baserade på språkteknologi, till exempel uppläst textremsa och textning med taligenkänning, och behovet av statligt finansierade språkresurser för att möjliggöra teknikutvecklingen.

2.3 Utveckling av digitala tjänster för språken i Sverige

Den digitala agendan för Sverige (Näringsdepartementet 2011) uppmärksammar på flera sätt behovet av data för att stimulera utvecklingen av digitala tjänster. Ett sätt att göra det är att underlätta för myndigheter och andra organisationer att dela med sig av befintliga data som kan användas för att till exempel utveckla mobila tjänster. På så sätt kan till exempel geografiska data som en myndighet tagit fram användas i en app som behöver tillgång till geografisk information. På samma sätt kan ord- och termlistor som offentliga organisationer tagit fram användas i utvecklingen av digitala ordböcker, stavningskontroll och språkinlärningsprogram.

I juli 2012 fick Vinnova i uppdrag att inrätta en webbportal för att förmedla offentliga, öppna data för vidareutnyttjande¹³. Öppna data kan förenklat sägas vara information som är tillgänglig utan inskränkningar i form av kostnader eller immaterialrättsliga hinder. Vinnova har även en utlysning av medel till stöd för dem som vill öppna upp sina data. En vägledning om hur man som myndighet går tillväga för att dela med sig av öppna data har tagits fram av E-delegationen¹⁴.

Den digitala agendan uppmärksammar också behovet av språkliga data och resurser för att stimulera utvecklingen av digitala tjänster genom att slå fast att ”det långsiktiga etablerandet av en nationell språkbank med språkdatafrämjar utvecklingen av teknik vilket gagnar språken i Sverige och ökar tillgängligheten till information för alla” (Näringsdepartementet s. 37). Regeringen hade redan tidigare uppdragit åt Institutet för språk och folkminnen att ta fram ett beredningsunderlag för att utveckla formerna för drift och samordning för en nationell språkdatafrämjar (ku2011/860/KA). Det har ingått i uppdraget att ta fram en behovsanalys och kostnadsberäkning för projektet, undersöka vilka tillgängliga tjänster som kan användas samt lämna förslag till långsiktig finansiering av språkdatafrämjar. En viktig utgångspunkt är att databanken bör vara öppen för aktörer som vill använda den som bas för produkt- och tjänsteutveckling.

Som bakgrund till uppdraget skriver regeringen: ”För att främja utvecklingen av teknik som ökar tillgängligheten till information för alla har flera berörda aktörer uttryckt behovet av att etablera en nationell språkdatafrämjar med öppet tillgängliga språkdatafrämjar och tillhörande analysverktyg. En nationell språkdatafrämjar avseende det

¹³ <http://regeringen.se/sb/d/15697/a/197348>

¹⁴ <http://feedback.edelegationen.se/vlpsi/>

svenska språket, de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket som omfattas av språklagen (2009:600), kan också utgöra grund för olika tillgänglighetstjänster, t.ex. på tv-området.”

I februari 2012 lämnades underlaget till kulturdepartementet i form av rapporten *Infrastruktur för språken i Sverige – Förslag till nationell språkinfrastruktur för det digitala samhället* (2012). Förslaget utreds för närvarande vidare inom kulturdepartementet. Det förslag som läggs fram i rapporten innebär i korthet att en nationell språkinfrastruktur för talbaserade tjänster stegvis etableras med utgångspunkt i behovet av direkttextning för tv. Rapporten hänvisar till att utvecklingen av taligenkänning nu står inför ett genombrott, vilket ger stora möjligheter att stimulera teknikutvecklingen och öka tillgängligheten till information och tjänster för alla, förutsatt att erforderlig infrastruktur snabbt kan utvecklas och göras tillgänglig för tjänsteutveckling. Utredningen föreslår därför att regeringen genast låter undersöka möjligheten att organisera verksamheten i ett bolag med SVT och holdingbolagen på KTH och Göteborgs universitet som ägare.

Förslaget innebär dessutom att Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen får i uppdrag att samordna och följa upp arbetet med språklig infrastruktur på nationell nivå. I uppdraget ingår att ta fram en nationell strategi för arbetet med språklig infrastruktur, fortlöpande undersöka språkresursbehovet, inventera språkresurstillgången och förmedla befintliga språkresurser till teknikutvecklare. Institutet bör också ges ekonomiska möjligheter att finansiera utveckling av språkresurser som är språkpolitiskt viktiga men svåra att finansiera på annat sätt, till exempel språkresurser av särskild vikt för den nationella språkinfrastrukturen i ett minoritetsspråkligt perspektiv.

I lägesrapporten *De samiska språken i Sverige 2011* (Sametinget 2012) beskrivs behovet av språkteknologi och språkinfrastruktur för samiska. Bland annat lyfter man fram behovet av stavnings- och grammatikkontroll, talsyntes och mobilapplikationer på samiska. Man menar också att det i Sverige behövs ett språkteknologiskt centrum för samiska och andra minoritetsspråk i likhet med Giellatekno i Norge, ett forskningscentrum för samisk språkteknologi vid Universitetet i Tromsø.

Giellatekno fick det nordiska samiska språkpriset *Gollegiella* för 2012 för sitt arbete med elektroniska skrivstöd för samiska och grönländska i det så kallade Divvun-projektet. Motiveringen löd:

Divvun og Giellatekno ved Universitetet i Tromsø har tatt i bruk moderne teknologi i sine bestrebelser på å la samiske språkbrukere få samme muligheter og rettigheter som medlemmer av majoritetsspråkene til å utvikle både rettskrivnings- og retteprogrammer, veiledninger og ordbøker på nettet.

Vid Nordiska rådets möte i Reykjavik sa chefen för Nordiska rådets kultur- och utbildningsutskott, Arni Thor Sigurdsson, att rådet ska stödja samiska och grönländska genom satsningar på språkteknologi med fokus på barn och unga:

Især for børn og unge vil det være afgørende at sprog som grønlandsk og samisk udvikles, så de kan bruges i sms og chatsprog og på internettet til at søge informationer og viden. Dette vil kræve et kontinuerligt udviklingsarbejde inden for sprogteknologien.¹⁵

2.4 Språkinfrastruktursituationen i ett nordiskt och europeiskt perspektiv

En viktig förutsättning för en god språkteknologisk utveckling i Sverige är att Sverige deltar i det europeiska samarbetet kring språkinfrastruktur inom EU-projekten META-NET och Clarin (Common Language Resources and Technology Infrastructure).

META-NET är ett så kallat network of excellence vars övergripande mål är att bygga en standardiserad språkteknologiinfrastruktur som i lika mån ska tjäna akademisk forskning i språkteknologi som industriell utveckling av tjänster och produkter baserade på språkteknologi. Hösten 2012 gav META-NET ut en vitboksserie med översiktliga beskrivningar av språkresurssituationen i de europeiska länderna, inklusive Sverige (META-NET 2011). I samband med det gick man ut med ett pressmeddelande i alla länderna med budskapet att mer än hälften av Europas språk hotas av brist på språkteknologi¹⁶. Om vi inte utrustar alla mindre språk och språk med få resurser med den nödvändiga basteknologin, är dessa språk dömda till "digital utplåning", var budskapet.

Den svenska rapporten presenterades och diskuterades på seminariet *Språket i den digitala tidsåldern* i Stockholm. Svenska uppskattas ligga någonstans i mitten av de jämförda språken med måttligt stöd för grundläggande tal- och textresurser, fragmentariskt stöd för talteknologi och textanalys, samt svagt eller obefintligt stöd för maskinöversättning. Den svenska rapporten menar att den enda vägen framåt är att göra en storskalig koncentrerad satsning på utveckling av språkteknologiresurser för svenska, för att därigenom driva på forskning, innovation och utveckling. Man hänvisar till behovet av stora datamängder och språkteknologisystemens stora komplexitet och framhåller att det är av yttersta vikt att utveckla en infrastruktur och en samlad forskningsorganisation för att främja gemensamt resursframtagande, resursutnyttjande och forskningssamarbete.

Resultatet av META-NET:s studie visar tydligt att många av de europeiska språken har stora luckor i tekniken, vilka beror på 1) för stort fokus på engelska i en stor del av forskning och utvecklingsarbete, 2) bristande engagemang och ekonomiska resurser och 3) avsaknad av en tydlig vision för forskning och teknik.

I sitt pressmeddelande skriver de europeiska språkteknologiexperterna inom META-NET:

¹⁵ <http://www.norden.org/da/aktuellt/nyheder/internetteknologi-skal-styrke-groenlandsk-og-de-samiske-sprog>

¹⁶ <http://www.meta-net.eu/whitepapers/press-release-sv>

För att skapa och sprida den teknik som behövs för de flesta europeiska språk krävs en samordnad, storskalig satsning i Europa. Det finns starka skäl för att ta sig an denna enorma utmaning i en gemensam kraftanstängning mellan den Europeiska unionen, dess medlemsstater och associerade länder samt industrin. Några av dessa skäl är: hög per capita-kostnad för mindre språkgemenskaper, behovet av tekniköverföring mellan olika språk, bristande interoperabilitet mellan resurser, verktyg och tjänster, samt det faktum att språkliga gränser ofta inte sammanfaller med politiska gränser. Europa måste vidta åtgärder för att förbereda sina språk för den digitala tidsåldern. De är en värdefull del av vårt kulturarv och som sådan förtjänar de att framtidssäkras.

Vetenskapsrådet beviljade i december 2012 1,5 miljoner kronor i planeringsbidrag till projektet *Mot en svensk e-infrastruktur för humaniora och samhällsvetenskap*. Syftet med projektet är att förbereda för ett svenskt deltagande i det europeiska infrastrukturprojektet Clarin (Common Language Resources and Technology Infrastructure), som har som mål att utveckla språkresurser för human- och samhällsvetenskaperna i form av uppmärksatta språkliga data och verktyg för att söka i och bearbeta dem på ett sätt som skapar nya möjligheter till forskning. Clarin är ett prioriterat projekt i den plan för framtida europeisk infrastruktur som har tagits fram av European Strategy Forum on Research Infrastructure (ESFRI). Våren 2012 fick projektet status som ett European Research Infrastructure Consortium (ERIC), vilket är ett nyinrättat juridiskt ramverk inom EU som underlättar uppbyggnaden av gemensam europeisk infrastruktur genom att skapa bättre villkor för finansiering, skatter och upphandling. Den nya statusen gör att EU:s satsning på europeisk språkinfrastruktur för human- och samhällsvetenskaperna får större möjligheter att utvecklas på ett effektivt sätt i ett långsiktigt perspektiv. Ett eventuellt svenskt deltagande skulle inte bara bidra till större möjligheter till analys och bearbetning av språkliga data för human- och samhällsvetenskaplig forskning; det skulle också i ett större perspektiv bidra till utvecklingen av svensk språkteknologi i form av avancerad informationsteknik för svenska och andra språk i Sverige.

Finland och Danmark deltar redan i Clarinsamarbetet. Norge som inte är medlem i EU kommer 2013 att gå med som observatör och siktar på ett fullt deltagande, enligt Forskningsrådet¹⁷. Språkbanken i Norge är nu etablerad och under uppbyggnad och ska ge språkresurser för utveckling av norskspråkiga produkter och tjänster, konstaterade Språkrådet i Norge i *Språkstatus 2012* (Språkrådet i Norge 2012). I *Dansk Sprogs Status 2012* (Dansk Sprognævn 2012) föreslog Danska språknämnden åtgärder för att värna danskan och stärka dansk språkpolitik, bland annat genom satsningar på språkteknologisk infrastruktur. Tillsammans med Finlands Dövas Förbund har HUMAK, ett universitet för tillämpad vetenskap som finns på flera orter i Finland, sökt medel hos Koneen Säätiö, en stiftelse för främjande av vetenskap och kultur, för att utveckla

¹⁷ http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Blir_observator_i_to_viktige_europeiske_forskningsinfrastrukturer/1253983307414

teckenspråskorpusar. Projektet beräknas pågå i tre år, och man har blivit beviljade medel det första året. Det finska projektet ska skapa en sökbar teckenspråskorpus, som sedan kommer att förvaltas av finska Clarin. Projektet ska också utveckla den finska delen i Signwiki, som är ett internationellt samarbete kring teckenspråkslexikon på webben. För ändamålet används öppna programvaror som Mediawiki och JQuery Mobile.

2.5 Samhällets ansvar för språkinfrastruktur

Enligt undersökningen *Svenskarna och Internet 2012* (Findahl 2012) har det under det senaste året nästan skett en fördubbling av antalet användare av smarta telefoner. På två år har ytterligare en tredjedel av svenska folket skaffat sig tillgång till Internet via mobilen. Nu har fler än varannan svensk en uppkopplad mobil. Under det senaste året har spridningen av surfplattor tagit fart och var femte svensk använder nu en sådan. Det har lett till en omfattande handel med appar. SAOL, Norsteds ordböcker, olika språkspel och språkträningsprogram, till exempel Sproghjælp från Dansk sprognævn, finns nu som appar. Att den mobila miljön lämpar sig bra för talinmatning visar sig bland annat i flera talbaserade appar med talsyntes, och nu också i allt högre grad med taligenkänning som i Dragon Dictation och Dragon Mobile Assistant från Nuance, och till och med några appar med prototypiskt fungerande tal-till-talöversättning, till exempel VoiceTra. Utvecklingen av sådana appar har medfört att möjligheterna till hjälpmedel för personer för funktionsnedsättning har blivit mycket större och billigare. Den synskadade bloggaren James Nuttall kom fram till att hans iPhone var värd 8 700 dollar räknat på vad de hjälpmedel som han nu får gratis eller billigt i sin mobil kostade att köpa som separata hjälpmedel tidigare.¹⁸

För internationellt gångbara språk som engelska finns marknadsmässiga förutsättningar att utveckla nödvändiga språkresurser som grund för teknikutvecklingen. För svenska och många andra språk är förutsättningarna inte lika goda på grund av bristande lönsamhet och konkurrens. Konsekvensen blir att vi kan få vänta många år innan samma teknik finns för svenska, inte sällan framtagen av ett företag i monopolställning som på rent kommersiella grunder avgör vilka språk som ska ges teknikstöd. När tekniken väl finns fungerar den ofta inte lika bra för svenska som för engelska, vilket beror på att man inte har gjort det ofta omfattande arbete som krävs för att anpassa tekniken till svenskans sätt att fungera. I värsta fall saknas helt marknadsmässiga förutsättningar för att ta fram teknik för en viss tillämpning. Det är snarare regel än undantag för de flesta minoritetsspråk.

När det kommersiella intresset inte är tillräckligt stort behöver samhället ta ansvar för att skapa den språkliga infrastruktur som krävs för att tillgodose behovet av språkresurser och driva på teknikutvecklingen, så att vi i Sverige kan ta del av de nya tekniska möjligheterna på någorlunda lika villkor som mer internationellt gångbara

¹⁸ <http://jamesnuttall.blogspot.se/2012/09/my-iphone-is-worth-8700.html>

språk. Detta är en central språkpolitisk uppgift med stor betydelse för utvecklingen av det digitala samhället. Uppgiften har avgörande betydelse för språkpolitik och flera andra viktiga politikområden och syftar till att

- skydda och främja språken och språkanvändningen i Sverige (språkpolitik)
- öka tillgängligheten till information och service för alla (språkpolitik, socialpolitik, integrationspolitik och it-politik)
- stimulera teknikutvecklingen och stärka konkurrenskraften (närings- och it-politik).

I den digitala agendan har regeringen satt upp målet att Sverige ska bli bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter. En förutsättning för det är att vi i Sverige kan använda våra modersmål i olika digitala sammanhang på lika villkor som engelsktalande personer. Då måste de språkresurser skapas som behövs för att stimulera utvecklingen av språkteknologi i Sverige och i övriga nordiska länder.

3. Situationen för de nationella minoritets-språken och det svenska teckenspråket

Följande kapitel innehåller ett inledande stycke där förhållandena för de nationella minoritetsspråken kortfattat berörs med utgångspunkt i de mest centrala minoritetspolitiska rapporter som lades fram under 2012. Därefter följer längre sammanfattningar av några av dessa rapporter: Europarådets granskning av Sveriges åtagande i enlighet med ramkonventionen om skydd för de nationella minoriteterna (Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities 2012), Diskrimineringsombudsmannens (DO) förstudie om metoder för insamling av data bland de nationella minoriteterna (DO 2012), en kunskapsöversikt om de nationella minoriteterna från Hugo Valentin-centrum vid Uppsala universitet (Uppsala Universitet 2012a), Skolinspektionens granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken (Skolinspektionen 2012b) samt Länsstyrelsens och Sametingets uppföljning av minoritetslagens tillämpning (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2013).

Intresset för och kunskapen om nationella minoriteter och minoritetsspråk har ökat de senaste åren. Det slår Hugo Valentin-centrum vid Uppsala universitet fast i forskningsöversikten om de nationella minoriteterna som överlämnades till regeringen i april 2012. I rapporten konstaterar man att minoritetspolitiken lett till förbättringar, till exempel när det gäller minoriteternas möjligheter att använda sina språk i kontakten med myndigheter. Man pekar dock samtidigt på brister, till exempel att det saknas specifika handlingsplaner för vart och ett av de nationella minoritetsspråken (läs mer om översikten på s. 34).

Bristen på statistik om befolkningens språkanvändning är en fråga som aktualiserats med jämna mellanrum av Europarådet i form av kritik mot den svenska regeringen. Frågan är dock känslig och inställningen till kartläggningar av språkanvändning varierar i minoritetsgrupperna. I slutet av 2011 fick DO (Diskrimineringsombudsmannen) regeringens uppdrag att i en förstudie undersöka lämpliga metoder för att kartlägga känsliga uppgifter som rör de nationella minoriteterna, inklusive språkanvändning. Förstudien kan ses som ett viktigt första steg mot en bättre inblick i minoriteternas språk (läs mer om studien på s. 33).

Ett antal granskningar inom det minoritetspolitiska området har genomförts under 2012. Europarådets tredje rapport om Sveriges efterlevnad av ramkonventionen kom i maj. I stort har kritiken samma inriktning som vid föregående granskningar och fokuserar framför allt på situationen inom utbildningsområdet (läs mer om granskningen på s. 32). I samband med Europarådets granskning överlämnade Svenska kyrkan en skuggrapport i vilken man menar att Sverige inte lever upp till sina åtaganden, framförallt vad gäller språkliga rättigheter på utbildningsområdet. Rapporten undertecknades av bland andra ärkebiskop Anders Wejryd och Sylvia Sparrock, ordförande i Samiska rådet i Svenska kyrkan (Svenska kyrkan 2012).

Skolinspektionens granskning av undervisningen i nationella minoritetsspråk bekräftar den bekymmersamma bilden av skolan från ett minoritetsperspektiv. Trots en positiv grundinställning till språkliga rättigheter bland lärare och pedagoger saknas både kunskap och engagemang för att ge barn från de nationella minoriteterna tillgång till sina språk (läs mer om granskningen på s. 36).

Språkundervisning på distans som ett sätt att väga upp bristen på modersmållärare kan komma att bli vanligare framöver. I 14 kommuner i Norrbotten har man sedan 2007 bedrivit ett försöksprojekt med modersmålsundervisning på distans. Metoden innebär att en modersmållärare leder undervisningen från en plats och att eleverna finns, tillsammans med en lärare, i sina skolor på olika platser i länet. Språken som undervisats på distans är bland annat de nationella minoritetsspråken nordsamiska och meänkieli men även andra minoritetsspråk som ryska, spanska och tyska¹⁹. I november 2012 lade regeringen fram en utredning som i korthet föreslår att distansundervisning i språk ska kunna erbjudas inom ramarna för modersmålsundervisningen (inklusive de nationella minoritetsspråken), moderna språk och svenskt teckenspråk respektive samiska i sameskolan (SOU 2012:76).

Lärartillgången för de nationella minoritetsspråken inom högskolesektorn har utretts av Högskoleverket (HSV). Under hösten 2011 lades utredningen fram, där man presenterade en rad förslag på åtgärder för att öka tillgången till lärare. Förslagen gick bland annat ut på att lärarutbildningarna i de nationella minoritetsspråken borde koncentreras

¹⁹ [Kommunförbundet Norrbotten \(2012\).](http://www.kommunforbundet.norbotten.se/)

<http://www.bd.komforb.se/projekt/genomfordaprojekt/modersmalsprojektet.4.63f994d3116d14154b18000235.html>

till några få universitet som blir nationellt ansvariga för vart och ett av språken (Högskoleverket 2011). I samband med budgetpropositionen för 2013 tilldelade regeringen lärosätena anslag som låg i linje med utredningens förslag, även om storleken på anslagen överlag var betydligt lägre än vad HSV bedömde nödvändigt för att starta ämneslärarutbildningar. I budgetpropositionen meddelades att Stockholms universitet får 2,5 miljoner kronor under 2013 för att bygga upp en lärarutbildning i finska och meänkieli, Umeå universitet får 2 miljoner kronor för ämneslärarutbildning i samiska och Södertörns högskola får 2 miljoner kronor för att bygga upp en lärarutbildning i romska. Lunds universitet har sedan tidigare ett nationellt ansvar för utbildningar i jiddisch, som ligger kvar²⁰. Regeringen gick alltså inte i enlighet med HSV:s förslag om att Umeå universitet skulle få ansvar för meänkieli och gav det istället till Stockholms universitet. Företrädare för meänkielitalare har påpekat att det kan vara en nackdel att lägga lärarutbildningen i Stockholm eftersom flertalet potentiella studenter, liksom antagligen en betydande del av arbetsmarknaden för de framtida lärarna, finns i norra Sverige.

Utvidgningen av förvaltningsområdena för finska och samiska har fortsatt under 2012. Sju nya kommuner anslöt sig från den 1 januari 2012 till förvaltningsområdet för finska och en kommun till förvaltningsområdet för samiska²¹. Från den 1 februari 2013²² anslöts ytterligare åtta nya kommuner till det finska förvaltningsområdet. Numera ingår sammanlagt 64 kommuner och 12 landsting/regioner i förvaltningsområdena för samiska, meänkieli och finska²³. Länsstyrelsen i Stockholm och Samedingets granskning av myndigheternas minoritetspolitiska åtaganden under åren 2011 och 2012 visar att arbetet med de minoritetspolitiska frågorna går framåt i förvaltningsområdena medan medvetenheten om minoritetslagstiftningen bland myndigheter utanför förvaltningsområdena fortfarande är mycket låg (läs mer om uppföljningen på s. 37).

I september lades den omfattande public service-utredningen fram, som innehåller en rad förslag på hur organisation och utbud inom public service ska anpassas till nya tekniska villkor och krav (SOU 2012:59). Utredningen föreslår bland annat att man i uppföljningen ska skilja på public service-bolagens uppdrag att främja och spegla de nationella minoriteternas kultur från uppdraget att främja minoritetsspråken. De nya renodlade språkliga kraven för sändningar på de nationella minoritetsspråken som utredningen föreslår innebär att varje enskilt public service-bolag ska redovisa sändningstimmor på de nationella minoritetsspråken och att utbudet ska öka på årsbasis. Förslaget speglar det språkpolitiska genombrott som skett under senare år med de språkpolitiska målen, språklagen och minoritetsreformen. När det gäller jiddisch får programföretagen med utredningens förslag för första gången krav på sig att producera något utbud på

²⁰ <http://www.regeringen.se/sb/d/16479>

²¹ <http://www.regeringen.se/sb/d/15125/a/182687>

²² <http://www.regeringen.se/sb/d/16313/a/206338>

²³ <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/forvaltningsomraden.aspx>

jiddisch, precis som för de andra nationella minoritetsspråken. Språkrådet har i sitt remissvar uttalat sitt stöd för de renodlade kraven på språkligt utbud och menar att förslagen bättre återspeglar myndigheternas utökade minoritetspolitiska skyldigheter.

Språkrådet har för tredje året i rad fördelat det statliga bidraget till revitalisering av de nationella minoritetsspråken. Syftet med revitaliseringsbidragen är att ge ekonomiskt stöd till projekt som ska bidra till att vända den negativa utvecklingen för språken och skapa förutsättningar att föra språken vidare till nästa generation. För 2012 har 3,5 miljoner kronor fördelats mellan 33 projekt. Särskilt har de projekt prioriterats som riktar sig till barn och unga respektive språköverföring mellan generationer. Många projekt har genomförts i form av språkbud, språkläger eller språklubb där kulturella inslag som sång, lekar, spel och utflykter ingått (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2013). Bidragen fördelades på följande sätt mellan språken:

- 10 projekt för samiska – sammanlagt 971 000 kronor (28 %)
- 5 projekt för meänkieli – sammanlagt 799 000 kronor (23 %)
- 10 projekt för finska – sammanlagt 627 000 kronor (18 %)
- 3 projekt för jiddisch – sammanlagt 515 000 kronor (15 %)
- 4 projekt för romska – sammanlagt 538 000 kronor (15 %)
- 1 flerspråkigt projekt – 50 000 kronor (1 %)

3.1 Europarådets granskning av ramkonventionen

I maj 2012 kom Europarådets tredje uppföljningsrapport om hur Sverige uppfyller sina åtaganden enligt *Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter SÖ 2000:2* (Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities 2012). Europarådets kritik är överlag en upprepning av de synpunkter som framförts i de tidigare rapporterna. Framförallt gäller kritiken tre områden: utbildning, möjligheten till kontakt med myndigheterna på minoritetsspråk samt samernas medbestämmanderätt.

Europarådet menar att Sverige måste fortsätta att arbeta för att uppfylla de krav som minoritetslagen ställer på att tillhandahålla service på finska, meänkieli och samiska genom att satsa på att anställa personal med språkkompetens och använda den effektivt. Effekten av sådana åtgärder måste också följas upp och utvärderas regelbundet. Särskilt akut är det att börja tillhandahålla äldreomsorg på minoritetsspråken.

Vad gäller utbildningssektorn upprepas tidigare kritik av bristen på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken. Europarådet menar att det behövs en strategi för att skapa förutsättningar att utbilda lärare på universitetsnivå. Man ställer sig positiv till Högskoleverkets förslag om att specifika lärosäten ges nationellt ansvar för att utbilda ämneslärare i de nationella minoritetsspråken. En annan konkret rekommendation är att slopa kravet på ”grundläggande kunskaper” för elever som tillhör någon av de nationella minoriteterna och som vill läsa språket inom skolämnet

modersmål. Men framför allt betonar man vikten av att satsa på tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken.

3.2 DO:s utredning om statistikinsamling bland nationella minoriteter

DO (Diskrimineringsombudsmannen) fick i december 2011 regeringens uppdrag att undersöka vilka metoder som skulle kunna vara lämpliga för att samla in statistik som rör känsliga uppgifter om levnadsförhållanden bland befolkningen (könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller trosuppfattning, funktionsnedsättning samt sexuell läggning). Som en del av undersökningen fick DO i uppdrag att undersöka metoder för att ta fram statistik om personer som identifierar sig som nationella minoriteter. Syftet med en sådan insamling är att få fram ett underslag för arbete mot diskriminering, bland annat gentemot de nationella minoriteterna (Arbetsmarknadsdepartementet 2011a).

Eftersom det finns begränsat med information om de nationella minoriteternas levnadsförhållanden, försvåras möjligheterna att identifiera ojämlika förhållanden mellan minoritetsgrupperna och den övriga befolkningen, menar DO. I uppdraget till DO slår regeringen fast att viss information om de nationella minoriteterna, till exempel hur många som anser sig tillhöra en nationell minoritet respektive hur många som talar ett minoritetsspråk, är underlag som är nödvändigt för att utforma och följa upp minoritetspolitiken.

Förstudien genomfördes i samråd med Datainspektionen, Statistiska Centralbyrån, Folkhälsoinstitutet och företrädare för de nationella minoriteterna och resulterade i rapporten *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering – en fråga om strategi och trovärdighet* (DO 2012). I rapporten diskuterar man olika möjligheter att bestämma individers minoritetstillhörighet via insamling av statistik. De rättigheter som de nationella minoriteterna har i egenskap av just minoriteter är i huvudsak länkade till minoritetsspråken. Men vid en kartläggning, med syfte att ta reda på hur många personer som tillhör de nationella minoriteterna, vore det inte meningsfullt att enbart ställa frågor om vilka språk personerna ifråga använder, enligt DO. Detta eftersom många identifierar sig som tillhörande en minoritet utan att ha kunskaper i minoritetsspråket. Vid en statistisk insamling bör tillhörigheten till minoritetsgruppen bygga på självidentifiering.

Genom samrådet med representanter för de nationella minoriteterna framgick att det fanns grundläggande skillnader i gruppernas inställning till en insamling av statistiskt underlag. De minoritetsföreträdare som ingick i DO:s samrådsgrupper fick bland annat ta ställning till ett antal olika förslag på konkreta formuleringar i en enkät. De samiska och sverigefinska företrädarna var överlag positiva till en eventuell insamling av data. De samiska representanterna menade att den samiska gruppen skulle ha nytta av sådan statistik, särskilt i språkfrågan. Man lyfte samtidigt fram vikten av att involvera Sametinget i arbetet med statistiska underlag. Den sverigefinska delegationen ville att

en insamling av statistik bland sverigefinnar ska ha frågor om språk i centrum eftersom samhörigheten inom den sverigefinska minoriteten till stor del bygger på användningen av finska. Däremot är man mer tveksam till frågor om etnisk tillhörighet, och om frågor om etnicitet ändå ställs bör det vara frivilligt att besvara dem, enligt delegationen. De judiska, romska och tornedalska företrädarna var mer negativt inställda till en statistisk insamling överhuvudtaget. De judiska företrädarna avstod helt från att ta ställning till de olika frågealternativen i enkäten och påpekade att det finns en rädsla för den typen av kartläggningar i den judiska gruppen av historiska skäl. En liknande inställning fanns hos de romska företrädarna, som också lyfte fram att den romska gruppen är mycket heterogen. Bara en av de romska organisationer som deltog valde att ta ställning till DO:s enkätförslag. STR-T (Svenska tornedalingars riksförbund) motsatte sig inte möjligheten att ta fram statistisk om gruppens levnadsförhållanden men framförde att de på grund av svagt förtroende för staten önskar en särlösning utanför den föreslagna ramen för insamlingen.

Av förstudien drar DO slutsatsen att det inte går att identifiera en enda metod som passar för insamling av underlag från alla fem nationella minoriteter, utan att det behövs särlösningar som måste tas fram i nära samråd med de berörda grupperna. Dels handlar det om att de grupper som har lågt förtroende för staten ska få insyn och kontroll över den information som samlas in. Sådana särlösningar skulle kunna innebära att man i vissa fall ersätter statistiska underlag med kvalitativa studier, såsom redan görs i forskning som inbegriper de nationella minoriteterna. DO påpekar dock att sådana kompromisser skulle innebära att data inte kan användas för att följa upp och utvärdera hela gruppens förhållanden, till exempel rörande språkliga rättigheter. De problem som kopplats samman med bristen på statistiska underlag skulle i så fall kvarstå, vilket gör att man går miste om möjligheten att full ut leva upp till de minoritetspolitiska skyldigheterna. Statens ansvar gentemot den aktuella gruppen minskar dock inte som en konsekvens av att man väljer att avstå från kvantitativa insamlingar.

Slutsatsen av DO:s förstudie är att man i nära samarbete med företrädare för de nationella minoriteterna bör gå vidare med att ta fram konkreta förslag på metoder för varje grupp.

3.3 Kunskapsöversikten om de nationella minoriteterna

I mars 2012 överlämnade Hugo Valentin-centrum vid Uppsala universitet en kunskapsöversikt på området nationella minoriteter i Sverige (Uppsala universitet 2012a). Översikten togs fram på uppdrag av KU (Konstitutionsutskottet) i syfte att samla kunskap och erfarenheter från de åtgärder som hittills genomförts inom ramen för minoritetspolitiken. Rapporten är indelad i de tre delområden för den svenska minoritetspolitiken som regeringen införde 2010 för att underlätta uppföljningen: Diskriminering och utsatthet, delaktighet och inflytande samt språk och kulturell identitet. Följande sammanfattning kommer främst att beröra det tredje delområdet språk och kulturell identitet.

Av forskningsöversikten framgår att intresset och kunskapen om de nationella minoriteterna har ökat i samhället de senaste åren, att döma av antalet minoritetspolitiska satsningar. Särskilt i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska pågår en utveckling som bidrar till att stärka och synliggöra de nationella minoriteternas språk och kultur. Samtidigt konstaterar man att den forskningsbaserade kunskapen om minoriteterna är ojämn. Medan det finns en del nyare forskning om romer, sverigefinnar, samer och judar får tornedalingar mycket liten uppmärksamhet och resanderomer framställs sällan som en egen grupp. Man framhåller också att det behövs särskilda forskningsprogram med inriktning mot de nationella minoriteterna. Ett exempel på ett sådant program är Formas satsning på en rad forskningsprojekt inriktade på samer och samerelaterad verksamhet som beviljades under 2012 och där de flesta av projekten har finansiering fram till 2014–2015.

När det gäller minoritetspolitiska satsningar inom språkområdet kan man se en positiv utveckling på flera håll. Inom förvaltningsområdena har möjligheterna att använda finska, meänkieli och samiska i kontakter med myndigheter förbättrats och det har skapats fler platser inom förskola och äldrevård för minoriteter. Men man pekar samtidigt på att det finns praktiska hinder som står i vägen för en uppföljning av åtgärdernas effekter för minoritetsgrupperna. Ett sådant hinder är bristen på statistik över antalet minoritetsspråkstalare, en brist som enligt rapporten direkt motverkar det minoritetspolitiska målet.

Inom utbildningssektorn lyfts bristen på lärare i minoritetsspråken fram som ett allvarligt hinder, men också bristen på tvåspråkig undervisning. Enligt rapporten behöver man utreda möjligheterna att få till stånd tvåspråkiga undervisningsformer. Man menar också att de positiva erfarenheter som finns vad gäller språkbadsmetoder i Finland, Kanada och andra länder borde tas tillvara bättre i Sverige. Även lyckade nationella satsningar, till exempel projekt som pågår inom Sametingets språkcentrum, borde spridas till övriga minoritetsspråk så att positiva erfarenheter kan tas tillvara. Det som gör språkbadsmodellen intressant ur ett revitaliseringsperspektiv är att den tar hänsyn till att barnet till en början saknar eller har begränsande kunskaper i språket. Enligt skolförordningen får dock tvåspråkig undervisning ges endast om eleven har ett annat språk än svenska som dagligt umgängesspråk, ett villkor de flesta barn som tillhör de nationella minoriteterna inte kan uppfylla. I sin analys skriver man att "lagstadgade begränsningar av detta slag utgör allvarliga hinder för utvecklingen av nya undervisningsmodeller som behövs för att vända den negativa trenden och möjliggöra bevarandet av de fem nationella minoritetsspråken på lång sikt" (Uppsala universitet 2012a). Man kan alltså konstatera att det svenska skolsystemet på flera sätt inte är anpassat till de nationella minoriteternas särskilda förutsättningar.

När det gäller modersmålsundervisningen efterlyser man särskild uppföljning av undervisningen i förhållande till minoriteternas behov (Skolinspektionen genomförde en granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken under 2012, se nedan).

En slutsats när det gäller kunskapsläget om de nationella minoriteterna i förhållande till språk och revitalisering är, enligt översikten, att det saknas ett helhetsperspektiv för revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken. Till skillnad från i Norge och Finland saknas det i Sverige språkpolitiska handlingsprogram för vart och ett av språken. Handlingsprogram som innehåller långsiktiga mål för minoritetspolitiken med kostnadskalkyler och tydliga delmål skulle göra det enklare att följa upp och utvärdera de revitaliseringsåtgärder som görs, menar man i översikten.

3.4 Skolinspektionens granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken

Under hösten 2011 har Skolinspektionen granskat undervisningen i de nationella minoritetsspråken i 73 skolor (varav 5 tvåspråkiga) i 34 kommuner (Skolinspektionen 2012b). Granskningen visar på en ambivalent hållning från kommunernas sida gentemot de nationella minoritetsspråken. Medan kommunerna överlag har en positiv inställning till att elever som tillhör de nationella minoriteterna ska få undervisning i sitt språk, visar granskningen ändå att en majoritet av kommunerna har dålig kunskap och intresse för vilka villkor som omger undervisningen i nationella minoritetsspråk.

En följd av den positiva inställningen till minoriteternas tillgång till sitt språk är att många kommuner har en generös tillämpning av bestämmelsen om grundläggande kunskaper som krav för deltagande i modersmålsundervisningen. I granskningen påpekar Skolinspektionen dock att den generösa tillämpningen inte alltid enbart är positiv för undervisningen som sådan eftersom den resulterar i alltför heterogena elevgrupper där de som börjar läsa modersmål utan grundläggande kunskaper kan ha svårt att nå kursplanens mål. Av Skolinspektionens påpekande kan man dock samtidigt dra en annan slutsats – nämligen att målen för modersmålsämnen kan behöva omarbetas med hänsyn till de nationella minoriteternas särskilda förutsättningar.

I övrigt bekräftar Skolinspektionens granskning välkända problem kopplade till modersmålsundervisningen, och som Skolverket också upprepade gånger fört fram. Bristen på lärare är ett ännu mer akut problem för de nationella minoritetsspråken än för övriga minoritetsspråk, och mest akut är situationen för romskan – bara 5 av de 22 granskade kommunerna där det finns romska elever kunde erbjuda undervisning på grund av lärarbristen. Den bristande kunskapen hos kommunerna leder också till att informationen till föräldrar och elever ofta är felaktig. Bara i 9 kommuner av de 34 granskade var informationen om de nationella minoriteterna korrekt. Det vanligaste felet är att kommunen inte informerar om de generösare villkoren som gäller för barn från de nationella minoriteterna i förhållande till barn från andra minoriteter, när det gäller rätten till modersmålsundervisning.

Europarådet har i sin kritik mot hur Sverige lever upp till förpliktelserna i ramkonventionen om skydd för de nationella minoriteterna starkt ifrågasatt modersmålsundervisningens betydelse för revitaliseringen, så som den bedrivs i den svenska skolan, och beskriver den snarare som en verksamhet av symbolisk karaktär. Någon tvåspråkig

undervisning existerar i princip inte i de granskade kommunerna och bara en enda kommun erbjuder tvåspråkig undervisning i något nationellt minoritetsspråk. Möjligheten att starta tvåspråkig undervisning är heller inte en fråga som diskuteras i de granskade kommunerna.

Skolinspektionen slår fast att det behövs åtgärder både på nationell och på lokal nivå för att förbättra situationen. Nationellt behöver man arbeta för att skapa incitament för att starta tvåspråkig undervisning genom att öronmärka resurser. Man behöver också vidta åtgärder för att höja statusen för de nationella minoritetsspråken genom att börja betrakta modersmålsämnet som likvärdigt andra ämnen. På lokal nivå behöver kommunerna arbeta för att höja kunskaperna vad gäller de nationella minoriteterna och deras språkliga rättigheter och bli bättre på att informera om dem. Skolinspektionen efterlyser också kreativa lösningar från kommunerna och skolornas sida för att åtgärda bristen på lärare.

3.5 Länsstyrelsens och Sametingets uppföljning av minoritetslagen

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har regeringens uppdrag att följa tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) i förvaltningsområdena och följa upp hur statsbidragen används.

I mars 2012 lade Länsstyrelsen och Sametinget fram sin rapport om förvaltningsmyndigheternas arbete under 2011 (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2012a). Man konstaterade då att flera av de slutsatser som drogs i den första uppföljande rapporten, efter att minoritetsslagen trätt i kraft 2010, fortfarande var aktuella. Ett problem var att mycket få kommuner levde upp till, eller ens verkade vara medvetna om, grundskyddet för de språk som inte ingår i förvaltningsområden. Man pekade också på att det fortfarande bara var ett fåtal av förvaltningskommunerna som förbrukade hela statsbidraget, och av de pengar som användes gick för lite till förskola och äldreomsorg, som är två centrala rättigheter i minoritetslagen. Vad gäller samråd menade man att en del arbete återstod innan verkliga samrådsmodeller etablerat sig där det är fråga om verkligt medinflytande för minoriteterna och inte bara envägskommunikation från myndigheternas sida. De flesta kommuner verkade dock ha inlett någon form av samråd, medan regionerna och landstingen inte kommit lika långt.

I början av mars 2013 släppte Länsstyrelsen och Sametinget sin uppföljande rapport av förvaltningsmyndigheternas arbete under 2012 (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2013). Den huvudsakliga slutsatsen är att arbetet för de nationella minoriteternas rättigheter går framåt, framförallt inom förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. De flesta kommuner som ingår i förvaltningsområdena uppfyller sina skyldigheter enligt minoritetslagen vad gäller grundskyddet. Det innebär att de flesta kommuner informerar om språkliga rättigheter, anordnar aktiviteter kopplade till språk och kultur och har etablerat samrådsformer. För övriga rättigheter har kommunerna kommit olika långt. Landstingen har haft en längre startsträcka i sitt

minoritetsarbete och upplever svårigheter att identifiera vad landstingens roll ska vara i förhållande till minoritetspolitiken.

Precis som man påtalade i uppföljningen för 2011 är myndigheternas engagemang i de minoritetsspråk som inte ingår i förvaltningsområdet svagt. Medvetenheten om att detta är en brist verkar dock ha ökat något och en del kommuner menar att insatser är planerade för 2013. Bland de kommuner som inte ingår i något förvaltningsområde är kunskapen om minoritetslagen mycket låg. Informationsinsatser och språk- och kulturarrangemang är ovanliga. De flesta erbjuder heller inte några särskilda samrådsmöjligheter (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2013).

I de tidigare uppföljningarna rapporterade man att många myndigheter bara använt en mindre del av statsbidraget. Situationen har dock förbättrats under 2012 och flertalet kommuner har använt hela anslaget. Förklaringen är troligen att fler kommuner kommit igång med sina minoritetspolitiska åtaganden. Men det kan också vara en konsekvens av att reglerna för användningen av statsbidraget har ändrats så att medel som inte använts under föregående år inte får överföras till nästkommande år. Fortfarande används dock den större delen av bidraget till personalkostnader, och bara en mindre del till förskola och äldreomsorg. Länsstyrelsen och Sametinget har i uppföljningen föregående år påpekat att det råder osäkerhet bland kommunerna om hur minoritetslagens bestämmelser om förskole- och äldreomsorg helt eller delvis på minoritetsspråket ska tolkas (§ 17). Eftersom osäkerheten kvarstår föreslår man att Skolverket ska få uppdraget att utreda hur paragrafen kan tillämpas i enlighet med Europarådets konventioner.

Utöver förvaltningsområdena har 11 statliga myndigheter fått ett särskilt regeringsuppdrag att mellan februari 2010 och oktober 2012 följa upp, analysera och redovisa sina verksamheter utifrån minoritetspolitikens mål: Diskrimineringsombudsmannen (DO), Högskoleverket, Lantmäteriet, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen, Skolverket, Folkhälsoinstitutet, Kulturrådet, Skolinspektionen, Ungdomsstyrelsen och Valmyndigheten. Utifrån de rapporter dessa myndigheter lämnat konstaterar Länsstyrelsen och Sametinget att myndigheterna verkar behöva mer tid för att genomföra mer genomgående förändringar men att uppdraget inneburit att minoriteternas rättigheter lyfts fram i större utsträckning än tidigare i myndigheternas arbete. Under treårsperioden har en del av dessa 11 myndigheter fått ett antal mer detaljerade och avgränsade regeringsuppdrag inom ramen för det allmänna minoritetssuppdraget, vilket myndigheterna överlag har uppfattat positivt. Myndigheterna har själva betonat att de är beroende av sådana direkta regeringsuppdrag för att kunna prioritera minoritetspolitiska insatser i förhållande till sin reguljära verksamhet. När det gäller samråd har flera myndigheter etablerat sådana med minoritetsföreträdare men många möten har fortfarande karaktären av informationsmöten snarare än dialoger, och behöver därför utvecklas vidare. Sammanfattningsvis föreslår Länsstyrelsen och Sametinget att det särskilda uppdraget bör förlängas för att få större effekt (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2012a).

3.6 Finska

Förvaltningsområdet för finska fortsatte att växa under 2012. Enligt en uträkning som Sisuradio gjort bodde hälften av landets sverigefinnar vid årsskiftet 2012/2013 inom det finska förvaltningsområdet (Sveriges radio 2012). Under 2012 anslöt sig åtta nya kommuner: Norrköping, Gävle, Skövde, Karlskoga, Hällefors, Lindesberg, Norrtälje och Trollhättan. Ytterligare sju kommuner ansökte under 2012 till regeringen om att få ingå i det finska förvaltningsområdet och från och med den 1 februari 2013 ingår också Enköping, Finspång, Luleå, Motala, Sandviken, Uddevalla och Örebro. Från och med februari 2013 omfattar det finska förvaltningsområdet totalt 48 kommuner och 12 landsting²⁴.

Några positiva tendenser av att det formella minoritetspolitiska ansvaret för finskan successivt utökats bland landets kommuner har kunnat skönjas under året. Enligt en undersökning som Sisuradio genomfört har intresset för platser på finska förskolor ökat. Tidigare har många finska förskolor varit nedläggningshotade men kartläggningen visar att det under 2010–2012 startat finska avdelningar eller förskolor i sex kommuner som anslutit sig till förvaltningsområdet under dessa år (Vuonokari 2012c).

Borås stad utsågs till årets sverigefinska kommun 2012 och priset delades ut av Sverigefinländarnas delegation i samband med firandet av sverigefinnarnas dag den 24 februari 2013. Borås anslöt sig till det finska förvaltningsområdet 2012 och har, enligt delegationen, under 2012 systematiskt arbetat med att stärka det finska språket, bland annat genom att erbjuda en fyradagars kurs i finska för de anställda i kommunen som har finska som modersmål. Elever som önskar modersmålsundervisning i finska får det utan att avkrävas grundläggande kunskaper i finska. Kommunen har tre finska avdelningar inom äldreomsorgen. Man har också satsat på finsk kultur i kommunen, bland annat finsk barnteater²⁵.

I november beviljade finska staten 330 000 euro (cirka 2,7 miljoner svenska kronor) till språkprojektet Finska Nu för perioden 2013–2014²⁶. Den svenska staten är också med och finansierar projektet (Utbildningsdepartementet 2011). Målet med Finska Nu är att öka intresset för det finska språket och kulturen i Sverige och skapa förutsättningar att bevara finskan som ett vitalt språk i det svenska samhället. Projektet drivs inom ramen för Kulturfonden för Sverige och Finland och är en av de största enskilda satsningarna på finska språket som gjorts i Sverige. Förebilden för projektet är Svenska Nu inom vilket man under de senaste fem åren agerat för att stärka svenskan i Finland. Finska Nu består av flera delprojekt: Siksi/Därför som riktar sig till förskolan, Sheriffi som är en nätportal för ungdomar samt nätskolan Bumerangi, ett projekt under utveckling²⁷.

²⁴ <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/forvaltningsomraden.aspx>

²⁵ <http://www.sverigefinne.nu/svenska.html>

²⁶ <http://www.minedu.fi/OPM/Verkkouutiset/2012/11/finskanu.html?lang=sv.21.03.2013>

²⁷ <http://www.finskanu.se/21.03.2013>

Bland det sverigefinska kulturutbudet 2012 kan nämnas den finska teaterpjäsen *Hallonbåtsflyktingen* (Vadelmavenepakolainen) som bygger på en roman av den finske författaren Miika Nousiainen och som sätts upp i Sverige genom ett samarbete mellan Riksteatern och Finlandsinstitutet. Föreställningen, som blivit en succé i Finland, har turnerat runt till tio orter i Sverige under januari och februari 2012 (Uppsala universitet 2012b). Andra kulturevenemang under året var den sverigefinska kulturfestivalen *The spirit of Finland* som hölls i Borås i maj, arrangerad av Borås stad. Artisten Timo Räisänen uppträdde på festivalen och det förekom även modern finsk och svensk dans och barnteater (Uppsala universitet 2012c). Andra aktiviteter för barn var den finska barnfestivalen som arrangerades i Eskilstuna i maj och ett sverigefinskt sommarläger för barn i Fågelsjö. Idén med lägret är att barnen ska kunna delta i roliga sommaraktiviteter i en helt finskspråkig miljö. Båda aktiviteterna anordnades av Sverigefinska Riksförbundet (Uppsala universitet 2012c).

I Stockholm firades de årliga högtidsdagarna Finlands självständighetsdag och Sverigefinnarnas dag. På Finlands självständighetsdag den 6 december arrangerade Finlandsinstitutet en konsert med sånggruppen Morel som framförde musik komponerad av Sibelius och Merikanto till texter av bland annat Eino Leino. Sverigefinnarnas dag firades på Finlandsinstitutet för andra gången den 24 februari 2013, med bland annat uppträdande av Anna Järvinen (Uppsala universitet 2012b). Ett annat återkommande evenemang är den sverigefinska bok- och kulturmässan som arrangerades av Sverigefinska kulturens vänner och hölls i november. Författaren Susanna Alakoski medverkade, såväl som många andra välkända finska och svenska författare (Uppsala universitet 2012d). I Stockholm har Finlandsinstitutet under året fortsatt att, i samarbete med Folkets Bio, visa finska filmer på biografen Zita. Finlandsinstitutet tillhandahåller utöver filmvisningarna ett stort utbud av litteratur om och på finska (Uppsala universitet 2012b).

I februari 2012 kom första numret av en ny finskspråkig tidning ut i Sverige – *Suomen Uutisviikko*. Tidningen är helt på finska och vänder sig till finskspråkiga i Sverige. Den kommer ut en gång i veckan och sammanfattar den gångna veckans nyheter från Finland men innehåller också sverigefinska nyheter.²⁸

Språkrådet genomförde under 2012 en granskning av de finska förvaltningskommunernas webbplatser. Resultatet publicerades i rapporten *Granskning av finskspråkiga webbsidor av kommunerna i förvaltningsområdet för finska språket* (Walenius 2012). Nedan följer en sammanfattning av undersökningen.

3.6.1 Språkrådets kartläggning av de finska förvaltningskommunernas webbplatser

Kartläggningen av förvaltningskommunernas webbplatser 2012 visade att 29 av de 40 kommuner som ingår i förvaltningsområdet för finska hade en finskspråkig avdelning

²⁸ <http://www.suomenuutisviikko.se/viewNavMenu.do?menuID=30> 21.03.2012

på sin webbplats och 38 av 40 kommuner hade någon information på finska. Resultatet är en förbättring i jämförelse med tidigare undersökningar som Språkrådet gjort.

Dåvarande Sverigefinska språknämnden respektive Språkrådet har tidigare genomfört två undersökningar av finskspråkig information på myndigheters webbplatser, 2004 och 2009. Vid undersökningen 2004 granskades samtliga statliga myndigheter, bolag, stiftelser och nämnder samt landsting och kommuner. Resultatet visade att var elfte myndighet hade information på finska på sin webbplats. Bland kommunerna hade bara 11 (av 290) kommuner finskspråkig webbinformation. De finska webbtexterna var dessutom av varierande kvalitet och ofta placerade på ett sådant sätt på webbplatsen att de var svåra att hitta. I kartläggningen 2009 undersöktes webbplatserna hos 24 kommuner som ingick i förvaltningsområdet innan minoritetslagens tillkomst eller hade anmält intresse att ansluta sig. Av dessa hade 15 kommuner finskspråkig information på webben medan 9 kommuner inte hade någon information på finska alls. Bland de kommuner som hade finskspråkig information fanns det flera goda exempel på kommuner som både hade många finska texter och där texterna dessutom höll god språklig kvalitet. I undersökningen 2009 lade man dock märke till att många kommuner hänvisade till automatiska översättningsprogram utan att informera besökarna om att det handlade om texter som var maskinellt översatta och inte om översättningar som kommunerna själva hade utfört.

När den senaste undersökningen av finskspråkig webbinformation genomfördes 2012 hade förutsättningarna ändrats. Språklagens och minoritetslagens införande har inneburit att myndigheternas skyldigheter gentemot finsktalande har utökats och lagfästs. De kommuner som tillhör det finska förvaltningsområdet blev därmed skyldiga att tillhandahålla service på finska till den som önskar det. I undersökningen 2012 granskades därför de 40 kommuner som 2012 ingick i det finska förvaltningsområdet.

Genomgången visade att 29 av de 40 kommunerna hade en finskspråkig avdelning på sina webbplatser, det vill säga de hade en samling sammanlänkade sidor på finska och inte bara enstaka texter. Bland de övriga 11 kommunerna hade 9 av dem minst en text på finska och två kommuner hade inte någon information på finska alls. Båda dessa kommuner hörde till dem som då relativt nyligen anslutit sig till förvaltningsområdet, vilket skulle kunna vara en förklaring till att man inte hunnit lägga ut finskspråkig information. Å andra sidan fanns det även nyligen anslutna kommuner som hade avdelningar med finskspråkig information på webbplatserna. Ett sådant exempel var Surahammars kommun.

Fortfarande länkar många kommuner till automatiska översättningsprogram utan att informera om att det rör sig om automatiska översättningar. För finska språket kan översättningar gjorda i automatiska översättningsprogram vara särskilt dåliga på grund av att det finska språkets ordbildningssystem skiljer sig så mycket från de indoeuropeiska språken.

Överlag kunde man alltså se att de kommuner som varit anslutna till förvaltningsområdet längst tid också var de som kommit längst med sin finskspråkiga information på

webben. Bland de fem kommuner som varit anslutna sedan 2000 (Haparanda, Gällivare, Kiruna, Pajala och Övertorneå) hade fyra en finskspråkig avdelning på webben.

3.7 Jiddisch²⁹

Under 2012 har ett antal internationella jiddischevenemang hållits. Under oktober hölls en internationell jiddischkonferens vid Lunds universitet där föreläsare från bland annat USA, Polen, Finland och Frankrike medverkade. Syftet med konferensen var bland annat att utöka det internationella jiddischsamarbetet. För Sveriges del innebär det också en möjlighet för Sverige att vara delaktig i den akademiska diskussionen om jiddisch. Sveriges jiddischförbund höll i augusti sitt årliga seminarium med svenska, israeliska och en brittisk föredragshållare och över 100 deltagare. Ämnena för årets seminarium var teater och film på jiddisch samt litteratur om förintelsen på jiddisch. Den holländska sångerskan Shura Lipovski höll seminarier och framträdde.

Sverige är redan en viktig plats för jiddischstudier. Sedan hösten 2012 erbjuds distanskurser i jiddisch med engelska som undervisningsspråk på Lunds universitet. Universitetet är därmed ett av få lärosäten i världen som erbjuder kurser i jiddisch på distans både till nationella som internationella studenter på grundnivå och på avancerad nivå³⁰. Utanför universitetet fortsätter jiddischsällskapen i Stockholm och Göteborg att anordna studiecirklar i jiddisch.

Flera kulturella evenemang har arrangerats under 2012 av de lokala jiddischföreningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö–Lund. I Göteborg ordnade föreningen en stor kulturhelg, som uppstart för projektet Med jiddisch i bagaget med bland annat film, mat, prova-på-lektioner, sång och scenuppträdanden på jiddisch. Under året har sånggruppen Kum zing mit undz haft tre föreställningar och Judiska Filmfestivalen har visat film på jiddisch. Lokalföreningarna har utöver det hållit sång-, film- och musikaftnar, föredragskvällar, poesiuppläsningar och studiecirklar igång.

Att unga engagerar sig i att lära sig jiddisch och bevara jiddischarvet har varit tydligt genom flera projekt under året. Tidskriften *Dos Bletele*, den första svenska tidskriften helt på jiddisch, gav ut det första numret hösten 2011 och har kommit ut med fyra nummer till under 2012³¹. Tidskriften drivs av tre unga jiddischstudenter. Under 2012 kom en ny barnbok på jiddisch: *Farblondzhete Briv* (Brev på villovägar), skriven av Rose Lagercrantz. Boken har översatts från svenska av en grupp jiddischstudenter under ledning av Salomon Shulman som är författare och översättare. Utöver det har Sveriges Jiddischförbund fortsatt att driva projektet *Ung Jiddisch*, inom vilket unga får chans att lära sig jiddisch och jiddischkultur.

²⁹ Uppgifterna i texten om jiddisch kommer, om inget annat anges, från företrädare för jiddischtalare.

³⁰ Jiddischförbundet.se (2013). *Snart kan alla läsa jiddisch i Lund*. 21.03.2013.
<http://www.jiddischforbundet.se/index.php/hem/79-snart-kan-alla-lasa-jiddisch-i-lund>

³¹ gordonolniansky.com (2013). <http://gordonolniansky.com/bletele/?module=shvedish> 21.03.2013.

Trots ett rikt utbud av kulturella evenemang knutna till jiddisch och jiddischkultur har språket haft en undanskymd roll i det statliga medieutbudet i jämförelse med de andra nationella minoritetsspråken. I public service-utredningen som lades fram i september 2012 föreslår man dock krav på programutbud på samtliga av de nationella minoritetsspråken, det vill säga även på jiddisch. Tidigare fanns inga sådana krav, med hänvisning till att jiddisch var ett språk med mycket få talare i Sverige. I den nya utredningen har man tagit fasta på statens särskilda ansvar gentemot jiddisch som ett av de fem nationella minoritetsspråken, där språkets synlighet är en viktig del av revitaliseringsarbetet. Fortfarande är dock kraven betydligt lägre ställda när det gäller utbudet på jiddisch än vad som är fallet för de övriga nationella minoritetsspråken (SOU 2012:59).

3.8 Meänkieli³²

Situationen för meänkieli i Sverige har under 2012 fortsatt att påverkas positivt av de förändringar som skett i stort inom svensk minoritetspolitik. Språklagen och minoritetslagen har haft en positiv inverkan på meänkielis status, även om det är för tidigt att säga något om lagarnas betydelse i praktiken. Diskussioner pågår i flera kommuner om en eventuell anslutning till förvaltningsområdet för meänkieli. I Luleå kommun har minoritetsorganisationer fört fram önskemål om att Luleå ska bli förvaltningsområde för meänkieli, men än så länge har kommunledningen inte gått minoritetsorganisationerna till mötes i den frågan. I Umeå kommun pågår diskussioner bland minoritetsföreträdare om att ställa liknande krav.

Kalix kommun ingår i förvaltningsområdet för meänkieli sedan 2011. Till skillnad från de andra kommunerna inom förvaltningsområdet har Kalix kommun begränsat rätten att läsa meänkieli och finska via modersmålsundervisningen, så att enbart de elever som har grundläggande kunskaper i modersmålet får undervisning, vilket inneburit att vissa barn som önskat läsa dessa språk som modersmål inte får det. De nuvarande bestämmelserna i skollagen ger visserligen kommunen lov att ställa krav på grundläggande kunskaper, men samtidigt frångår man då från kommunens sida själva grundtanken med revitalisering som ett återtagande av språk – ett ansvar som kommunerna i förvaltningsområdet borde ta särskilt stor hänsyn till. Skolinspektionen har prövat Kalix kommuns agerande och kommit fram till att kommunen inte gör fel då de nekar barn att läsa nationella minoritetsspråk som modersmål (Skolinspektionen 2012a). Kommunen arbetar för närvarande med att ta fram en modell för hur barn som nekats modersmålsundervisning ska få undervisning i nationella minoritetsspråk på något annat sätt, men hur detta kommer att ske är i skrivande stund inte klart.

När det gäller medierna finns det vissa positiva tecken för meänkielis del. Presstödskommittén föreslog i sitt delbetänkande i september 2012 att man bland annat vill sänka upplagegränsen för presstöd och att regler som säger att upplagan ska vara spridd i hela

³² Uppgifterna i texten om meänkieli kommer, om inget annat anges, från företrädare för meänkielitalare.

landet bör tas bort. Syftet med de förändrade reglerna är att göra det enklare för tidningar på nationella minoritetsspråk att uppfylla kriterierna för presstöd. Kommitténs slutbetänkande kommer i augusti 2013 (SOU 2012:58). Även den stora public service-utredning som lades fram i maj innebar förslag som kan stärka synligheten för meänkieli. Utredningen föreslår att programverksamheten på samtliga minoritetsspråk utökas (SOU 2012:59). För meänkielis del finns det ett stort behov av en utökad verksamhet eftersom utbudet idag är mycket litet.

Arbetet med revitaliseringen av meänkielis språk- och kulturarv sker i stor utsträckning genom föreningslivet. Några exempel på föreningar är STR-T (Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset), föreningen Meänmaa, Kvänlandsförbundet, och Byfinska kulturföreningen. STR-T är än så länge den enda föreningen med lokalavdelningar runtom i landet. Ambitionen för STR-T är att hela tiden öka minoritetsgruppens engagemang i föreningsform genom att bilda fler lokalavdelningar ute i landet, och i dagsläget finns lokalavdelningar i Göteborg, Stockholm, Umeå, Övertorneå, Pajala, Kalix och Gällivare. Stiftelsen Meän Akateemi – Academia Tornedaliensis är en annan instans som arbetar med revitalisering av meänkieli. En märkbar trend bland föreningarna är att symbolmarkörer blir allt viktigare för minoritetsgruppen på grund av att många unga idag inte har kunskaper i språket. Ett tecken på detta är att föreningarna var för sig tagit fram bemärkelsedagar. STR-T har tillsammans med Norske Kveners Förbund i Norge beslutat att 21 september, ett datum vid höstdagjämningen, är en dag då minoritetsgrupperna kommer att uppmärksammas. Sedan tidigare har föreningen Meänmaa tagit fram både en flagga och en flaggdag (den 15 juli). Kvänlandsförbundet, som är en landsöverskridande organisation med medlemmar både i Norge, Sverige och Finland, har också fastställt en högtidsdag som benämns ”kvänfolkets dag” och inträffar den 16 mars.

En positiv tendens är också att olika former av trycksaker översätts till meänkieli i högre utsträckning. Skolverket har till exempel under 2012 tagit fram en broschyr på meänkieli som beskriver den svenska gymnasieskolan och som vänder sig till föräldrar, elever, studie- och yrkesvägledare och andra intresserade. Samma positiva tendens gäller myndigheters webbsidor där det blivit vanligare med texter på meänkieli. Även Svenska kyrkan fortsätter att arbeta aktivt med de nationella minoritetsspråken, och har under 2012 tagit fram ett förslag till kyrkohandbok på meänkieli.³³ I översättningsprocessen har olika talade språkvarianter av meänkieli varit representerade, i huvudsak de som talas i Tornedalen och i Malmfälten.

När det gäller kommunernas skyldighet att samråda med minoriteterna, i enlighet med minoritetslagen, är det överlag få kommuner utanför förvaltningsområdet som har uppmärksammat kravet. Även inom förvaltningsområdet är det inte alla som lever upp till sina skyldigheter om samråd.

³³ Svenska kyrkan.se (2012). *Minoritetsspråken med på gudstjänstförnyelse*. 29.11.2012. http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/svenska_kyrkan/pressrelease/view/minoritetspraaken-med-paa-gudstjaenstfoernyelse-817572

Meänkieliungdomar har ännu inte organiserat sig i ungdomsförbund, men aktiva unga med meänkieliska rötter är med i arbetet med att bygga upp en ungdomsplattform för unga som tillhör de nationella minoriteterna. Laakso Chicks är ett nytt initiativ som koordineras av STR-T och som under 2012–2013 erbjuder unga tjejer i åldern 12–25 år möjligheten att tillsammans med äldre mentorer utbyta, tankar, kunskaper och erfarenheter kring sin tornedalska identitet.³⁴

Flera pågående revitaliseringsprojekt har varit igång under året. Stiftelsen Meän akateemis projekt kring ortnamn, bebyggelsenamn, naturnamn och orddomäner i meänkieliområdet – samverkan mellan generationerna har under 2012 utökat sin verksamhet och har som målsättning att sprida projektet över hela förvaltningsområdet för meänkieli i norra Sverige. Under året har alltfler skolor och kommuner involverats i arbetet med revitaliseringen av ortnamnen. Projektet har bland annat arbetat med att hitta metoder för att digitalisera och synliggöra insamlade namn via webben. Ett nytt projekt i Kiruna kommun är revitaliseringsprojekt av ortnamnen genom Kurravaara ortnamnsförening.

Jännä raamattureisu, ”det spännande bibeläventyret”, är namnet på ett projekt som drivs i samverkan mellan Pajala församling, Övertorneå församling och Övertorneå kommun. Under 2012 har Bibeläventyret varit ute i skolor och gestaltat berättelser ur bibeln för elever på meänkieli i syfte att väcka barnens intresse för språket. Replikerna växlar mellan svenska och meänkieli, vilket gör att åhörarna kan förstå dialogen utan att kunna meänkieli. Projektet är ett led i Svenska kyrkans arbete för en levande flerspråkig kyrka i Tornedalen.³⁵

Kiruna och Gällivare kommun har under året inlett diskussioner om att starta ett språkcenter i Malmfälten där arbete med både meänkieli, finska och samiska ska inrymmas. I planeringsarbetet har Malmfältens folkhögskola föreslagits som möjlig huvudman för centret. Syftet med ett språkcenter är att informera, stödja och uppmuntra samhällsmedborgarna att återta sitt språk- och kulturarv.

Situationen för meänkieli är sammanfattningsvis något förbättrad under 2012, men fortfarande är det eldsjälarna som i många fall ensamma står för förändringsarbetet. Det allmännas ansvar behöver bli mycket större i praktiken om meänkieli också i framtiden ska vara ett levande kulturarv i Sverige.

³⁴ Jamis.se (2012). *Tornedalska chicks sökes!* 21.03.2013.
http://jamis.se/index.php?option=com_content&view=article&id=110:tornedalska-chicks-soekes&catid=38:general&Itemid=27

³⁵ Övertorneå kommun.se (2012). *I Jännä Raamattureisu skiftar repliker mellan svenska och meänkieli.* 25.04.2012. <http://www.overtornea.se/information/minoritet/kieliprojekti/Uutiset2/5655> Svenska kyrkan (2012). *Bibeläventyr på meänkieli.* 30.04.2012.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=5087512>

3.9 Romska

Trots den status som romskan har i Sverige, som ett av fem nationella minoritetsspråk, fortsätter romskt språk och romsk kultur att vara relativt osynlig i det offentliga rummet. Det konstaterar regeringen i Romastrategin (se nedan). I Länsstyrelsen och Sametingets uppföljning av förvaltningsområdenas arbete framgår att myndigheterna inte i tillräckligt hög grad förstår och lever upp till de skyldigheter de har gentemot de icke-territoriella minoritetsspråken romska och jiddisch (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2012).

Under 2012 har Språkrådet genomfört en kartläggning bland landets kommuner av förekomsten av modersmålsundervisning och studiestöd på romska (Hasan, B. och Spetz, J. 2012). Undersökningen visar att det, bland de 133 kommuner som besvarade enkäten, bara var 14 kommuner som vid undersökningstillfället bedrev modersmålsundervisning i romska och 13 kommuner som hade elever som fick studiestöd på romska. Bland de kommuner som inte hade någon modersmålsundervisning i romska var en vanlig förklaring till att man inte bedrev någon undervisning att intresset för modersmålsundervisning i romska inte fanns i kommunen eller att man inte hade några romska elever. Men flera kommuner svarade också att de saknade lärare med kunskaper i romska. I några fall stod det klart att kommunerna inte ens kände till de mer generösa villkor³⁶ som barn som tillhör de nationella minoriteterna har när det gäller rätten till modersmålsundervisning. Det var visserligen bara ett fåtal kommuner som valde att i enkäten ge en förklaring till varför det inte bedrevs någon undervisning i romska. Men svaren ger ändå en indikation om att okunskapen om vilka regler som gäller för rätten till modersmålsundervisning i romska är utbredd bland kommunerna.

Regeringen har under de senaste åren tagit vissa initiativ vad gäller två av de mest akuta problemen inom utbildningssektorn för romska barn: bristen på lärare och bristen på läromedel på romska. Bristen på lärare som kan undervisa i och på romska är välkänd och konstaterades senast i Skolinspektionens granskning 2012 (Skolinspektionen 2012b), se också s. 36). När det gäller bristen på läromedel på romska har Skolverket, inom ramarna för Romastrategin (se s. 47), fått i uppdrag att främja utvecklingen av böcker och läromedel på romska både för vuxna och barn (Arbetsmarknadsdepartementet 2011).

Det romska kulturarvet präglades av romernas 500-årsjubileum. 2012 var det 500 år sedan romers ankomst till Sverige först noterades. För att uppmärksamma jubileet höll Kulturrådet i mars en konferens om romsk historia och kultur vid Kulturhuset i Stockholm, där integrationsminister Erik Ullenhag deltog. Ullenhag uttryckte vid konferensen en förhoppning om att 2012 skulle bli startåret för synliggörandet av

³⁶ För att kommunen ska vara skyldig att ordna modersmålsundervisning krävs enligt skolförfattningarna i regel att vissa kriterier ska vara uppfyllda: eleven ska ha grundläggande kunskaper i språket och det ska vara dagligt umgängesspråk i hemmet. Utöver dessa krav ska det finnas minst fem elever i en kommun som önskar läsa ett språk för att kommunen ska vara skyldig att ordna undervisning. Det ska också finnas en lämplig lärare. För de nationella minoriteterna räcker det med att kriterierna att språket ska vara dagligt umgängesspråk är uppfyllt samt att det finns en lämplig lärare.

romskt språk och romsk kultur genom pjäser, utställningar, konserter och andra kulturarrangemang.³⁷

Eftersom 2012 också var Strindbergsåret har bokförlaget Podium inlett arbetet med att översätta Strindbergs *Ett drömspel* till romska, meänkieli, samiska och jiddisch (inte till finska eftersom en stor del av Strindbergs produktion redan finns översatt till finska). Utgåvorna kommer att publiceras under 2013. Podium gav också ut barnboken *Mulle Meck bygger en bil* på romska och samiska under 2012 (Uppsala universitet 2012b).

Ett annat mindre jubileum under året var det romska språkvårdsseminariet som arrangerades i maj för femte gången av Skolverket och Språkrådet. Huvudföreläsare var Trajko Petrovski som talade om romska folkminnen i Europa med utgångspunkt i Makedonien. I övrigt diskuterades romskans standardisering och betydelsen av harmonisering av de romska dialekterna.

Dagarna omkring den 8 april firade romernas nationaldag med evenemang på flera orter. Eftersom dagen sammanföll med påsken valde vissa romska föreningar att lägga firandet på andra dagar. Evenemang pågick till exempel på Romska kulturcentret i Malmö där dagen firades med dans och musikuppvisningar. I Luleå firades nationaldagen med en romsk konsert i Kulturens Hus (Uppsala universitet 2012b).

I Stockholm arrangerades under hösten en romsk musikfestival på Södra Teatern där romska band spelade och dansgrupper uppträdde. I Medborgarhuset hölls under året en rad seminarier med romska föreläsare på skilda teman, till exempel romsk litteratur och romska kvinnors situation på arbetsmarknaden. I Stockholm hölls i november en romsk filmfestival för andra året i rad – den här gången på bio Rio (Uppsala universitet 2012d).

3.9.1 Romastrategin

I det följande sammanfattas huvuddragen i Romastrategin. Först följer en kort sammanfattning av strategin och sedan presenteras en översikt över delområdet språk och kultur.

I februari 2012 fattade regeringen beslut om en strategi för romsk inkludering för åren 2012–2032, kallad Romastrategin (Arbetsmarknadsdepartementet 2011b). Det övergripande målet för strategin är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga förutsättningar som en icke-romsk 20-åring. Strategin utgår från de förslag som lades fram i betänkandet *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige* (SOU 2010:55), de mänskliga rättigheterna och icke-diskriminering. Grundtanken för strategin är att den inte ska bygga på kortvariga projekt utan på målet att ge romer tillgång till de rättigheter som de, på ett formellt plan, redan har inom framförallt sex områden: utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet, kultur och språk samt civilsamhällets organisering.

³⁷ Regeringen.se (2012) 500-årsjubileum för romer bör uppmärksammas av fler. <http://www.regeringen.se/sb/d/13817/a/188316> 13.03.2012.

Regeringen slår i Romastrategin fast att det är viktigt att romers språk och kultur synliggörs, bevaras och utvecklas i enlighet med den nationella minoritetspolitikens mål. Några särskilda mål utöver de som redan fastställts inom ramarna för minoritetslagen och språklagen kommer inte att sättas upp i Romastrategin. Men man poängterar att trots att romska numera har ett grundskydd som ett nationellt minoritetsspråk märks detta inte i någon större utsträckning i det offentliga rummet. Det romska språket och kulturen behöver synliggöras mer och myndigheterna behöver bli bättre på att leva upp till sina skyldigheter.

I strategin förs en diskussion med utgångspunkt i ett antal förslag som lades fram av Forum för Levande Historia i samband med ett regeringsuppdrag 2011 (Forum för Levande Historia 2011). Man föreslår bland annat att regeringen ska genomföra en översyn av det rättsliga skyddet för nationella minoriteter och minoritetsspråk och att romers rätt att använda sitt språk i kontakt med myndigheter och domstolar ska förtydligas genom ökad lagstiftning. Man föreslår också att ett oberoende nationellt övervakningsorgan bildas som kan se till att Sverige lever upp till de åtaganden man gjort enligt internationella konventioner, och särskilt Europarådets minoritetskonventioner. En sådan kontinuerlig rapportering från ett nationellt övervakningsorgan skulle kunna bidra till att Sverige bättre lever upp till det man förbundit sig till enligt både nationell och europeisk lagstiftning. Utöver det föreslår Forum för Levande Historia också ett nationellt centrum för romsk forskning och på sikt inrättandet av en professur i romska studier vid något svenskt universitet, eftersom man menar att det i dag saknas forskningsbaserad kunskap om romers historia, kultur och språk. Lärare behöver utbildas bland dem som har kunskaper i romska. Liknande förslag kom fram i Högskoleverkets utredning om läraryrkesförnyelse i de nationella minoritetsspråken (Högskoleverket 2011). I Romastrategin slår dock regeringen fast att de förslag som Forum för Levande Historia lämnat behöver utredas ytterligare inom regeringskansliet innan några beslut kan tas.

När det gäller skyddet för romska språket har Delegationen för romska frågor föreslagit att ett romskt förvaltningsområde bör inrättas. Detta säger man i Romastrategin nej till, med hänvisning till att en sådan åtgärd inte skulle lösa frågan om romsk inkludering, att ett förvaltningsområde främst skulle ha symbolisk betydelse och att rätten att använda romska i kontakter med myndigheter är underordnad andra frågor i revitaliseringen av romskt språk och kultur. Regeringen gör dessutom bedömningen att ett förvaltningsområde för romska skulle innebära en rad problem, eftersom romska talas i ett stort antal varieteter som inte är standardiserade och att det finns mycket få tolkar och översättare. Dessutom gör man bedömningen att få talare skulle använda språket i kontakter med myndigheter. Man betonar dock att det är viktigt att den romska språkvården fortsätter att utvecklas. Institutet för språk och folkminnen fick därför i regleringsbrevet för 2012 uppdraget att sprida kunskap och goda exempel på språkvårdande insatser för romska bland romer. Uppdraget resulterade i en rapport av Christina Rodell Olgaç som lades fram i februari 2013 och som redogör för Språkrådets arbete med romsk språkvård under perioden 2007–2012 (Rodell Olgaç 2013).

Som en del av Romastrategin har ett antal statliga myndigheter fått särskilda uppdrag. De projekt som rör romskt språk och romsk kultur handlar främst om att man ska samla kunskap om romska barns situation i förskolan och skolan och ta fram metoder för att bland annat öka deltagandet i skolan. Skolverket har fått i uppdrag att under 2012 arbeta för att öka produktionen av läromedel på alla varieteter av romska för barn, unga och vuxna. Uppdraget ska genomföras i samråd med lärare i romska och romska företrädare. Resultatet av uppdraget ska redovisas i maj 2013.

3.10 Samiska³⁸

Liksom för finska och meänkieli har arbetet i det samiska förvaltningsområdet gått framåt under året (Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget 2013). Några initiativ inom medieområdet har också tagits under 2012 förväntas få positiva konsekvenser för samiskan, liksom för övriga nationella minoritetsspråk. Public service-utredningens förslag om renodlade språkliga krav på sändningarna förväntas innebära ett ökat utbud på samiska. I september 2012 lades presstödskommitténs delbetänkande fram med förslag om anpassningar av regelverket för presstöd till de särskilda villkor som råder för tidningar på meänkieli och samiska. Om förslaget går igenom innebär det att fler tidningar och tidskrifter på samiska och meänkieli kommer att uppfylla villkoren för statligt stöd (SOU 2012:58).

När det gäller de samiska språkens medieutrymme överlag är nordsamiska det språk som får störst exponering, vilket var fallet också 2012. För radiosändningarna är det framför allt P2 regionalt som sänder på samiska, men de flesta samiska inslagen finns i webbkanalen.

Inget trendbrott vad gäller den magra litterära utgivningen i de samiska språken är i sikte. Under 2012 har fyra böcker i olika genrer getts ut på nordsamiska i Sverige och en bok om samiska växter på lulesamiska medan inga böcker alls getts ut på sydsamiska under 2012. Däremot gavs en ny sydsamisk grammatikbok ut på den norska sidan. Enligt Samiskt språkcentrum ges även de flesta texter på nordsamiska ut i Norge, även de som skrivs av svenska författare. En förklaring till det är att det inte finns något finansieringssystem för samiskspråkiga utgivningar i Sverige vilket medfört att inga svenska bokförlag arbetar aktivt med utgivning på samiska. Sverige är därför beroende av den nordsamiska litterära produktionen i Norge (Sametinget 2013).

I februari blev en omfattande ordbok på lulesamiska tillgänglig på internet. Ordboken, som hittills bara funnits i pappersformat, kommer att vara fritt tillgänglig för alla. Arbetet har utförts inom ramen för det nordiska språkteknologiska projektet Giellatekno i samarbete med det norska Sametinget. Den digitala versionen av ordboken lanserades i samband med ett lulesamiskt seminarium i Jokkmokk (Israelsson Skoglund 2012).

³⁸ Uppgifterna i texten om samiska kommer, om inget annat anges, från samiska företrädare.

Liksom för de övriga nationella minoritetsspråken utgör bristen på lärare med språkkunskaper ett allvarligt hinder för revitaliseringen av de samiska språken. Som nämnts tidigare har dock Umeå universitet för 2013 fått ett statsbidrag på 2 miljoner kronor för att börja bygga upp en lärarutbildning i samiska (läs mer på s. 31). På universitetet genomfördes under året en kurs i praktisk umesamiska (7,5 p) med 11 deltagare. Intresset för att läsa sydsamiska är fortfarande stort – kurser på halvfart pågår på både nord- och sydsamiska. Vid universitetet finns för närvarande också en doktorand i lingvistik med planer på forskning på sydsamiska (Sametinget 2013).

Samiskt språkcentrum har under året arbetat med projektet Jag tar tillbaka mitt språk, ett revitaliseringsprojekt med syftet att ge personer som vill börja prata samiska igen hjälp att göra det via kognitiv beteendeterapi (KBT). Genom KBT ska deltagarna bearbeta mentala spärrar så att de vågar tala samiska i olika miljöer.

Socialstyrelsen inledde i slutet av året ett arbete med att resa runt och intervjua samer på olika orter i Sverige om hur de tycker att äldrevård på samiska bör utformas. Samtalen kommer att sammanställas och ingå i en rapport från Socialstyrelsen om äldrevård på samiska (Uppsala universitet 2012d). I maj 2012 upprepade Europarådet, i sin tredje uppföljningsrapport om Sveriges efterlevnad av ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk, att kommunerna måste anstränga sig för att anställa fler samisk- och meänkieli-talande inom förvaltningsområdena för att kommunerna ska kunna leva upp till de åtagande som gjorts, särskilt inom äldrevården (Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities 2012).

SVT deltog under våren 2012 i en internationell konferens för urfolksmedier där man bytte erfarenheter med andra länder och diskuterade hur public service-bolagen kan arbeta för att bibehålla och utveckla urfolkens språk och kultur. SVT:s vd Eva Hamilton sade i samband med konferensen att uppbyggnaden av en samnordisk nyhetssajt tillsammans med andra bolag inom public service kunde vara ett sätt att stärka samiskan. Andra samnordiska projekt pågår redan. Under året bjöd samiskt språkcentrum in Nouraj-TV, en lulesamisk nät-TV-kanal som gör inslag på lulesamiska för att informera och underhålla lulesamiska ungdomar. Planer finns att föra över Nouraj-TV till Sverige. Ett annat svensk-norskt samarbete pågår mellan Attje, ett samemuseum i Jokkmokk, och Arran, ett lulesamiskt center på norska sidan av Sápmi. Inom projektet intervjuas samer i olika åldrar i Jokkmokk respektive Tysfjordsområdet om sina tankar om det samiska språket (Sametinget 2013).

Det nyinstiftade priset Sápmi Awards delades ut för första gången i Jokkmokk i juni 2012. Priset syftar till att lyfta fram den samiska kulturen och traditionen, och delas ut i kategorierna ”vital samtida musik i Sápmi”, ”samisk kocktävling utifrån traditionell matkunskap”, ”kunnig ung renskötare” och ”Duodji³⁹, design och konst”. Andra kultur-

³⁹ Med *duodji* menas den slöjd och det konsthantverk som tillverkats av samer, dvs. det som utgår från samiska traditioner, samiskt forntänkande, samiska mönster och färger.

händelser under året var den samiska vårfesten i Stockholm i maj, där en rad samiska aktiviteter anordnades av bland andra Sameföreningen (Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget 2012b). Giron Sámi Teáhter gästspelade på Dramaten med föreställningen *What's up Sápmi?* (Uppsala universitet 2012c). Ett antal språkbad på pite- och umesamiska har genomförts för ungdomar i Ammarnäs och Lycksele under sommaren. Några språkbad har även arrangerats på sydsamiska inom förvaltningskommunerna.

3.11 Det svenska teckenspråket

År 2012 kännetecknades av både framsteg och motgångar för det svenska teckenspråket. Trenden att specialskolan tappar elever fortsätter, vilket är ett oroande tecken för det svenska teckenspråkets ställning. Specialskolan är en mycket viktig arena för det svenska teckenspråket. Det är i specialskolan som det svenska teckenspråket kan utvecklas och användas av teckenspråkiga elever och lärare. I stället går döva och hörselskadade elever allt oftare i den vanliga grundskolan där de får undervisning på talad svenska med hjälp av hörselhjälpmedel. Däremot får de ingen eller mycket lite undervisning i svenskt teckenspråk, eftersom det svenska teckenspråket inte är ett undervisningsspråk i grundskolan. Från elevernas synvinkel krävs teckenspråkiga miljöer för att de ska få möjlighet att utvecklas språkligt tillsammans med andra barn på svenskt teckenspråk. Att det svenska teckenspråket används i skolans värld är också viktigt för språket i sig. Genom att använda språket i ämnesundervisningen utvecklas det svenska teckenspråket, och det kan bara ske i skolor där undervisning bedrivs på svenskt teckenspråk.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) räknar med att det 2016 kommer att finnas knappt 300 elever i de regionala specialskolorna. Det ska jämföras med år 2000 då det fanns omkring 600 inskrivna elever. Utvecklingen har lett till att Specialpedagogiska skolmyndigheten börjar omorganisera specialskolan. Flera skolor kommer under 2014 att flytta till nya lokaler. Under 2012 togs det beslut om att lägga ner Åsbackaskolan som är en specialskola för utvecklingsstörda döva barn och istället flytta över verksamheten till de regionala skolorna.

Orsakerna till det minskade elevantalet är inte klarlagda – SPSM har inte undersökt detta – men de förklaringar som brukar anges är att föräldrar till döva och hörselskadade barn vill att barnen ska bo hemma och gå i en skola nära hemmet. En annan förklaring är att födelseantalet faktiskt gått ner under den aktuella perioden, men det förklarar inte hela bortfallet. Dessutom började födelsefrekvensen öka i slutet av 1990-talet vilket bör ha påverkat siffrorna uppåt i specialskolan efter 2005, vilket det inte har gjort. Istället har minskningen av elever i specialskolan fortsatt. En möjlig förklaring är att föräldrars attityder till språk spelar in, men det behöver göras undersökningar bland föräldrar om vad det är som styr skolvalet.

Under 2012 presenterade utredningen *Flexibel specialskola* sitt slutbetänkande *Likvärdig utbildning – riksrekryterande gymnasial utbildning för vissa ungdomar med*

funktionsnedsättning (SOU 2012:24). Liksom i delbetänkandet *Med rätt att välja – flexibel utbildning för elever som tillhör specialskolans målgrupp* (SOU 2011:30) berörs döva och hörselskadade barns tillgång till specialskolan. Språkrådet var i sitt remissvar kritiskt och menar att döva och hörselskadade elever i grundskolan och gymnasiet inte får lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket, som språklagen säger att de ska få. För att elever ska komma in på specialskolan ska först en nämnd utreda ifall de tillhör specialskolans målgrupp. Detta regleras i skollagens skolpliktsbestämmelse för specialskolan (7 kap., 6 §). Detta antagningsförande föreslås gälla även vid antagning till den riksrekryterande gymnasieskolan i Örebro, det tvåspråkiga gymnasiet (RgT). Elever som vill gå i en tvåspråkig skola hindras att göra det ifall de inte bedöms tillhöra specialskolans målgrupp. Språkrådet menade i remissvaret att såväl specialskolan som det tvåspråkiga gymnasiet, bör vara öppet för alla elever som vill gå där, till exempel hörande elever som har svenskt teckenspråk som modersmål eller elever som läst ämnet teckenspråk för hörande och har tillräckliga språkkunskaper för att ta del av undervisningen på svenskt teckenspråk. Skolpliktsbestämmelsen i dess nuvarande form och föreslagna form innebär att det svenska teckenspråket inte skyddas och främjas inom skolsystemet.

Till de positiva händelserna för det svenska teckenspråkets räkning kan nämnas att svenskt teckenspråk fått mer utrymme i medier och som scenkonst. Under 2012 har det svenska teckenspråket varit väl synligt i public service-kanalerna. Förutom dagliga nyheter på teckenspråk har flera dokumentärserier sänts på bra sändningstid, det vill säga vardagskvällar mellan 17–20, till exempel *Scenen är min*, *Meri – trädkvinnan* och *Attending Örebro*. Under julhelgen sände SVT den filmade scenföreställningen *Fame – visukalen* och en dokumentär om uppsättningen av föreställningen. Dessutom har det sänts barnprogram på svenskt teckenspråk, bland annat *Hej Kompis!*. Flera teveprogram som sänds i SVT Play har börjat teckenspråkstolkas, till exempel *Uppdrag granskning*. Däremot har antalet sändningstimmar har inte ökat, vilket framkommer i public service-utredningen.

UR (Utbildningsradion) har producerat programserier för teckenspråkiga barn, bland annat *Drömtårtan*. Programmet *Drömtårtan* fick dock skarp kritik av intresseorganisationer som menade att producenten visade bristande medvetenhet om det svenska teckenspråkets villkor. Skakiga kamerarörelser och dåligt bildutsnitt gjorde det svårt att uppfatta vad som sades. Dessutom tecknade skådespelarna slarvigt, eller tecknade samtidigt som de talade, vilket gjorde det svårt för tittarna att förstå vissa dialoger. I programförklaringen stod det att programmet vände sig till barn med koklea-implantat, som har viss hörsel, men den texten togs bort efter kritiken. Intresseorganisationerna menade att även barn med koklea-implantat har rätt att få lära sig svenskt teckenspråk, och inte mötas av undermåligt språkbruk.⁴⁰

Under maj månad storsatsade Örebro på scenföreställningen *Fame – visukalen*, som bygger på musikalen *Fame* men omarbetats för svenskt teckenspråk. Uppsättningen var

⁴⁰ <http://www.stockholmsdf.se/intressepolitik/dokumentbank>

ett samarbete mellan Örebro länsteater och Riksteatern, och spelades under en månads tid på Örebro länsteater. Föreställningen innehöll musik, dans och sång. Sången framfördes både med röst och på svenskt teckenspråk. 33 sångare och skådespelare medverkade samt en åttamannaorkester. Föreställningen var en publikframgång och fick bra kritik i pressen. DN skrev: "Fame – visukalen [...] kan vara den bästa musikaluppsättningen 2012" (Warranpera 2012). Föreställningen spelades in av SVT och sändes på bra sändningstid under julhelgen 2012. Ordet *visukal* uppmärksammades av Språkrådet och hamnade i nyordslistan för 2012.

Riksdagen beslutade i april 2012 att skolämnet teckenspråk för hörande ska ge meritpoäng i gymnasiet (Utbildningsutskottet 2012). Elever som läser ämnet teckenspråk för hörande har tidigare varit undantagna från det meritvärdessystem som regeringen genomförde för att stimulera elevers språkstudier. Antalet elever som slutför sina språkstudier i grundskolan och gymnasieskolan har minskat under lång tid, vilket är en negativ trend som regeringen sagt sig vilja vända. För att locka elever att läsa språk har regeringen beslutat att de som läser ämnet moderna språk ska ges extra meritpoäng som de kan ta med sig när de söker till universitet och högskola. Men i ämnet moderna språk ingår inte det svenska teckenspråket. Intresseorganisationer för döva och hörselskadade har under lång tid pekat på att det finns en risk att elever – framför allt hörselskadade elever som har nytta av språket i sitt dagliga liv – av taktiska skäl väljer bort det svenska teckenspråket. Istället väljer de andra språk som ger extra meritpoäng så att man kan söka in på attraktiva högskoleutbildningar. Organisationerna har därför menat att det vore rimligt att det svenska teckenspråket inleddades i meritvärdesystemet eftersom språket jämföras med de nationella minoritetsspråken i språklagen. I tidigare utredningar har Skolverket menat att det vore svårt att formulera om kursplanen för moderna språk så att den inkluderade svenskt teckenspråk. Nu har dock riksdagen tagit till sig organisationernas synpunkter och under våren 2012 beslutat att ge regeringen i uppdrag att se över regelverket så att studier i det svenska teckenspråket också kan ge extra meritpoäng.

Under 2012 beslöt regeringen att göra mindre förändringar i *Förordning (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar*. Bland annat utökades tidsperioden för när föräldrar kan gå teckenspråkskurser. Det är nu möjligt att söka till teckenspråkskurser under barnets hela skoltid, inte bara under förskoletiden, som tidigare. Ersättningen för förlorad arbetsförtjänst höjdes också något. Intresseorganisationer för döva och föräldrar till döva barn menar att det skulle behövas större förändringar och tycker att regeringen borde fört en dialog med dem innan förändringarna gjordes. Framför allt vill organisationerna att taket på 240 timmars undervisning⁴¹ ska höjas.

Slutligen innebar 2012 några milstolpar för svenskt teckenspråk i den akademiska världen. För första gången finns nu en språkkorpus för svenskt teckenspråk. Det är avdelningen för teckenspråk på institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet

⁴¹ Föräldrar är i nuläget berättigade till 240 timmar studier i svenskt teckenspråk med CSN-bidrag.

som under tre år genomfört ett korpusprojekt med medel från Riksbankens jubileumsfond. Den färdiga korpusen kan användas vid teckenspråksforskning men också vid exempelvis översättningsstudier och framställning av läromedel. I mars firade samma institution – institutet för lingvistik vid Stockholms universitet – att teckenspråksforskningen fyllde 40 år. Det var 1972 som Brita Bergman, professor emeritus i svenskt teckenspråk, fick i uppdrag att undersöka teckenspråkets lingvistiska status. Undersökningen blev startpunkten för fördjupad forskning om svenskt teckenspråk. Under 2012 fick dessutom den första döva personen i Sverige, Johanna Mesch på institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet, titeln docent i svenskt teckenspråk.

4. Avslutning

Flera positiva tendenser inom det språkpolitiska området har kunnat skönjas under 2012. Domstolarnas arbete för ett klart och begripligt myndighetsspråk har fortsatt och klarspraksarbete initierats nu på nya områden, till exempel i samband med migrationsärenden. Myndigheterna blir alltmer flerspråkigt tillgängliga. De allra flesta kommuner i förvaltningsområdena har information på finska, samiska eller meänkieli på sina webbplatser. De kommuner som informerar på svenskt teckenspråk blir också fler. Språklig tillgänglighet förutsätter dock en teknisk utveckling, som i sin tur kräver satsningar på språklig infrastruktur. För många personer med syn- eller rörelsenedsättning till exempel, är den språkliga tillgängligheten beroende av utvecklingen av taltjänster.

Frågor om på vilket sätt samhället ska satsa på att bevara och utveckla flerspråkigheten, både på ett individuellt och samhälleligt plan, har aktualiserats från flera håll under det gångna året. Sveriges radio och Sametingets undersökning, som visade att elevers möjlighet att få undervisning i sitt nationella minoritetsspråk varierar stort beroende på i vilken kommun de bor, skapade en livlig debatt om språkliga rättigheter. En annan fråga som fick medial spridning var nedläggningarna av språkutbildningar på lärosäten runt om i landet. Flera vetenskapliga rapporter som presenterats under 2012 har pekat på att kunskaper i andra främmande språk än engelska ofta är en lågt utnyttjad resurs i Sverige i jämförelse med andra länder i Europa.

När det gäller de nationella minoritetsspråken har intresset och kunskapen om språken ökat under de senaste åren, enligt en ny kunskapsöversikt från Hugo Valentincentrum vid Uppsala universitet. Den årliga uppföljningen av förvaltningsområdena från Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget visar att myndigheternas minoritetspolitiska arbete går framåt inom de flesta områden. DO:s regeringsuppdrag – att ta fram lämpliga metoder för att öka kunskapen om minoriteterna språkanvändning – är ett välkommet initiativ för att öka kunskapen om minoritetsspråkens utbredning. Inom utbildningssektorn ser det dock fortfarande mörkt ut för de nationella minoritetsspråken. I alltför många skolor står bristen på lärare i vägen för undervisningen, konstaterar både Skolinspektionen och Europarådet i granskningar som lades fram under året.

Även tillgången till svenskt teckenspråk är en fråga som är viktig att följa. Trots att det svenska teckenspråket får allt större utrymme i media måste samhället också ta ansvar för att tillgången till utbildning i och på svenskt teckenspråk inte försämras som en följd av det minskade elevantalet i specialskolan. Språklagen säger att det svenska teckenspråket ska skyddas och främjas vilket bland annat innebär att staten bör skapa förutsättningar för att fler som behöver och vill lära sig svenskt teckenspråk ska kunna göra det.

Att utvecklingen i det svenska språket engagerar och intresserar många människor är något Språkrådet dagligen får bevis på i sitt språkrådgivande arbete. Engagemanget blev ovanligt tydligt i samband med 2012 års debatt om pronomenet *hen*. Diskussionerna i dagstidningar, på webbplatser och i sociala medier berörde bland annat frågor om språkets ideologiska laddning och vem och vad som styr språkets utveckling. Att följa utvecklingstendenserna i det svenska språket är en fortsatt central uppgift för Språkrådet.

Språklagen (2009:600) sammanfattar målen för språksamhället i Sverige. Svenskan är huvudspråket men Sverige ska samtidigt fortsätta att vara ett flerspråkigt samhälle som ger plats för språkliga behov och rättigheter. Språkets utveckling styrs först och främst av språkanvändarna själva, men medvetna politiska beslut behövs för att skapa förutsättningar för samhället att utvecklas i den riktning som språklagen anger.

5. Referenser

Rapporter och utredningar

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (2012). *Third Opinion on Sweden. ACFC/OP/III (2012)004*.

Borin, Lars, Brandt, M., Edlund, J., Lindh, J. och Parkvall, M. (2011). Svenska språket i den digitala tidsåldern. Metanets vitböcker. Springer.

Dansk sprognœvvn (2012). *Dansk Sprogs Status 2012*.

<http://www.dsn.dk/nyt/nyheder/2012/dansk-sprogs-status-2012>

Domeij, R. och Spetz, J. (2012). *Flerspråkig tillgänglighet på webben? Metoder för att mäta webbtillgänglighet i flerspråkigt perspektiv*. Slutrapport till .SE för projektet Metoder för mätning av webbtillgänglighet i språkpolitiskt perspektiv.

<http://www.sprakradet.se/13909>

DO (2012). *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering – en fråga om strategi och trovärdighet. Slutrapport avseende regeringsuppdraget om en förstudie om metoder för undersökningar om befolkningens sammansättning och levnadsförhållanden*. Rapport A2011/4415/DISK.

European Commission (2006). *Eurobarometer: Europeans and their languages*. Gallup.

Findahl, Olle (2012). *Svenskarna och Internet*. Stiftelsen för internetinfrastruktur.

<https://www.iis.se/docs/SOI2012.pdf>

- Forum för Levande Historia (2011) *Romers kulturella och språkliga rättigheter – vägar mot ett förverkligande*.
- Hasan, B. och Spetz, J. (2012). *Romska i undervisningen och på webben – en enkätundersökning från Språkrådet*. Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen.
- Högskoleverket (2011). *Läraryrsörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?* Redovisning av ett regeringsuppdrag. 2011:14 R.
- Institutet för språk och folkminnen (2012). *Infrastruktur för språken i Sverige – Förslag till nationell språkinfrastruktur för det digitala samhället* (2012).
- ITU (2011). *Making television accessible*. International Telecommunication Union och G3ICT.
- Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2012a). *Nationella minoriteter – rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2011*.
- Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2013). *Nationella minoriteter – rapport om tillämpningen av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2012*.
- NAV (2012). *Talegjenkjenning på norsk*. Prosjektrapport, versjon 22.3.12. NAV Kompetansesenter for tilrettelegging og deltakelse och Infoshare solutions. <http://www.pressemedlinger.no/read.asp?recno=146586>
- Nordens välfärdscenter (2011). *Medier för alla? Tillgänglighet till tv i Danmark, Finland, Norge och Sverige*. Rapport från ett möte mellan tre nordiska samarbetsorgan för funktionshindringsorganisationer.
- Näringsdepartementet (2011). *IT i människans tjänst – en digital agenda för Sverige*. Rapport N2011.12.
- Rodell Olgaç, Christina (2013). *”Hela det romska Europa finns i Sverige, en möjlighet som vi nu försöker använda oss av” – En studie om Språkrådets språkvårdande insatser och revitaliseringsarbete i romani chib 2007–2012*.
- Sametinget, Samiskt språkcentrum (2012). *De samiska språken i Sverige 2011, lägesrapport*.
- Sametinget, Samiskt språkcentrum (2013). *De samiska språken i Sverige 2012, lägesrapport*.
- SOU (2008:106). *Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag*.
- SOU (2010:55). *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*.
- SOU (2011:30). *Med rätt att välja – flexibel utbildning för elever som tillhör specialskolans målgrupp*. Utbildningsdepartementet.
- SOU (2012:24). *Likvärdig utbildning – riksrekryterande gymnasial utbildning för vissa ungdomar med funktionsnedsättning*. Utbildningsdepartementet.
- SOU (2012:76). *Fjärrundervisning och distansundervisning*. Utbildningsdepartementet.
- SOU (2012:58). *Stöd till dagstidningar på samiska och meänkieli*. Kulturdepartementet.

- SOU (2012:59). *Nya villkor för public service*. Kulturdepartementet, Public service-kommittén (Ku 2011:05).
- Skolinspektionen (2010a). *Moderna språk*. Kvalitetsgranskning, rapport 2010:6.
- Skolinspektionen (2010b). *Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska*. 2010:16.
- Skolinspektionen (2012b). *I marginalen – en granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken*. Kvalitetsgranskning 2012:2.
- Skolverket (2008). *Med annat modersmål – elever i grundskolan och i skolans verksamhet*. Rapport 2008:321.
- Skolverket (2012). *Internationella språkstudien 2011 – elevernas kunskaper i engelska och spanska*. Rapport 375, 2012.
- Skolverket (2012). *Lyhysti Ruottin jymnaasiakoulusta*.
- Språkrådet (2011). *Vägledningen för flerspråkig information*. Rapporter från Språkrådet 5. Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen.
- Språkrådet (2012b). *Norstedts. Myndigheterna har ordet – om kommunikation i skrift*. Red. Nyström-Höög, Catharina, Söderlundh, Hedda och Sörlin, Marie. Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen.
- Språkrådet i Norge (2012). *Språkstatus 2012- språkpolitisk tillståndsrapport från Språkrådet*. <http://www.sprakradet.no/Toppmeny/Aktuelt/Sprakradet-legg-fram-ny-sprakpolitisk-statusrapport>
- Svenska kyrkan (2012). *Våga vara minoritet – en rapport om minoritetsrättigheter i Sverige 2012*.
- Svenskt Näringsliv & Lärarnas Riksförbund (2011). *Språk – en väg in i arbetslivet. En undersökning från Svenskt Näringsliv och Lärarnas Riksförbund i samarbete med Demoskop*.
- Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) (2012a). *Kvalitetssäkring av teckenspråksfilmer på webbsidor*. Sveriges dövas riksförbund. http://www.sdr.org/dokmanroten/doc_download/387-kvalitetssa-kring-av-teckenspra-ksfilmer
- Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) (2012b). *Inför upphandling av teckenspråksfilmer på webbsidor*. Sveriges dövas riksförbund. <http://www.sdr.org/vara-fragor/teckenspraksfilmer-pa-webbsidor>
- Uppsala universitet, Hugo Valentin-centrum (2012a). *Kunskapsöversikt om nationella minoriteter, 2011/12:RFR11*.
- Vetenskapsrådet (2012). *Flerspråkighet – en forskningsöversikt* Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012.
- Wallenius, Katja (2012). *Granskning av finskspråkiga webbsidor av kommunerna i förvaltningsområdet för finska språket*. Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen.

Politiska beslut, direktiv och andra källor

- Arbetsmarknadsdepartementet (2011a). *Uppdrag att genomföra en förstudie om metoder för undersökningar om befolkningens sammansättning och levnadsförhållanden*. A2011/4415/DISK.
- Arbetsmarknadsdepartementet (2011b). *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032*. Regeringen skrivelse Skr.2011712:56.
- Englund, Peter (2012). *Brev till rektor Pam Fredman om nedläggningen av undervisningen i italiensk vid Göteborgs universitet*.
http://www.sprak.gu.se/digitalAssets/1386/1386650_sv.akademiens-brev-till-rector-2012-10-12.pdf
- Humanistiska fakultetsnämnden (2012). *Protokoll 23.5.2012*.
http://www.hum.gu.se/digitalAssets/1373/1373663_hfn-p120523.pdf
- Institutionen för språk och litteraturer (2012). *Språkdebatt 28 november*.
<http://www.sprak.gu.se/samverkan/sprakdebatt-2012-11-28>
- JO-beslut (2009). *Anmälan mot Stockholms kommun*. Dnr 4013-2009, *Anmälan mot Kristianstads kommun*. Dnr 6508-2009, *Anmälan mot Stockholms kommun*. Dnr 4098-2009, *Anmälan mot Kristianstads kommun*. Dnr 6508-2009, *Anmälan mot Luftfartsverket*. Dnr 5830-2009.
- JO-beslut (2010). *Anmälan mot Stockholms kommun*. Dnr 259-2010, *Anmälan mot Jönköpings kommun*. Dnr 157-2010, *Anmälan mot Stockholms kommun*. Dnr 1367-2010, *Kritik mot Regeringskansliet*, som i bristande överensstämmelse med språklagen enbart använder engelskspråkiga e-postadresser. Dnr 3913-2009, 3932-2009.
- JO-beslut (2012). Dnr 5242-2012, Dnr 855-2012.
- Justitiedepartementet (2012). *Kommittédirektiv. Utformning av beslut och domar inom migrationsområdet*. Dir 2012:17.
- Kulturdepartementet (2012). *Kommittédirektiv. Översyn av statens insatser för lättläst*. Dir.2012:109.
- Köpings kommun (2010). Nacka tingsrätt, Miljödomstolen, *Dom, mål nr M 2296-09*. Dnr 2001.407/446.
- Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.
- Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2012b). *Nationella minoriteter, nyhetsbrev från Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget*, maj 2012.
- Parkvall, Mikael (2012). *Höga krav*. Lingvistbloggen 23.6.2012.
<http://lingvistbloggen.ling.su.se/?p=1817>
- Regeringen (2012). Budget 2013: Satsning på nationella minoritetsspråk.
<http://www.regeringen.se/sb/d/16479>
- Skolinspektionen (2012a). *Beslut angående modersmålsundervisning i Kalix kommun*. Dnr: 41-2012:3221.
- Språklag (2009:600).

- Språkrådet (2012a). *Klarspråk*. Bullentin från Språkrådet, nr 3, 2012. Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen.
- Statistiska centralbyrån, SCB (2002). *MIS 2002:3 Personer med utländsk bakgrund. Riktlinjer för redovisning i statistiken*. Meddelanden i samordningsfrågor för Sveriges officiella statistik.
- SverigeFinländarnas delegation (2013). Pressmeddelande, Borås 2012 års sverigefinska minoritetskommun. 24.02.2013. <http://www.sverigefinne.nu/Borasruotsiksi.pdf>
- Thomsen Thörnqvist, Christina (2010). *Humanistiska fakultetens identifiering av starka och svaga utbildningar*. http://www.hum.gu.se/digitalAssets/1337/1337214_hfn-110616-14e.pdf
- Uppsala universitet (2012b). Hugo Valentin-centret, *NAMIS nyhetsbrev nr 1*, 2 februari 2012.
- Uppsala universitet (2012c). Hugo Valentin-centret, *NAMIS nyhetsbrev nr 4*, 30 april 2012.
- Uppsala universitet (2012d). Hugo Valentin-centret, *NAMIS nyhetsbrev nr 5*, 31 oktober 2012.
- Utbildningsdepartementet (1997). *Förordning (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar*.
- Utbildningsdepartementet (2011). *Pressmeddelande: Regeringen satsar på finskan som minoritetsspråk*. 25.11.2011.
- Utbildningsdepartementet (2012). *Uppdrag att stödja barns flerspråkiga utveckling*. Regeringsbeslut U2012/2891/S.
- Utbildningsdepartementet (2012). *Uppdrag om moderna språk i grundskolan och gymnasieskolan*. Regeringsbeslut U2012/6427/GV.
- Utbildningsutskottet (2012). Betänkande 2011/12:UbU17.

Artiklar

- Ahlstedt, Eva; Karin Aijmer, Christiane Andersen, Ken Benson, Gunnar Bergh, Christina Heldner, Jennifer Herriman, Karin Hult, Folke Josephsson, Magnus Ljunggren, Yasuka Nagano-Madsen, Sölve Ohlander, Ronald Paul, Edgar Platen, Jan Retsö, Ingmar Söhrman, Noriko Thunman, Enrico Tiozzo, Gunhild Vidén, Tetz Rooke (2012). *Illa tänkt om språk på Göteborgs universitet*. Göteborgs-Posten 20.6.2012. <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.982211-illa-tankt-om-sprak-pa-goteborgs-universitet>
- Andersen, Ida; Maj-Britt Andersson, Julian Birbrajer, Anders Cullhed, Ingemar Fasth, Magnus Florin, Olle Granath, Styrbjörn Gustafsson, Kristian Göransson, Viveca Peterson, Peter Pontvik, Gunilla Sondell, Ragnar Strömberg, Conny Svensson, Carl Henrik Svenstedt, Mark Tatlow, Suzanne Unge-Sörling, Margareta Zetterström (2012). *Lägg inte ned italienskan vid GU*. Göteborgs-Posten 21.9.2012. <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.1072267-lagg-inte-ned-italienskan-vid-gu>

- Bardel, Camilla & Bengt Novén (2012). *Engelska räcker inte i en globaliserad värld*. Dagens Nyheter 19.11.2012. <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/engelska-racker-inte-i-en-globaliserad-varld>
- Bel Habib, Ingela (2011). *Multilingual Skills provide Export Benefits and Better Access to New Emerging Markets – Multilingual Market Communication among Swedish, Danish, German and French Small and Medium Sized Enterprises*. Sens public. <http://www.sens-public.org/spip.php?article869&lang=fr>
- Cederskog, George (2012). *Det lilla ordet med den stora laddningen*. Dagens Nyheter, 15.09.2012. <http://www.dn.se/kultur-noje/det-lilla-ordet-med-den-stora-laddningen>
- Eliasson, Per-Olof (2012). *Utbildningar i en del språk är nedlagda och andra ska utredas*. Universitetslärares 19/2012. <http://www.sulf.se/Universitetslararen/Arkiv/2012/Nummer-19-12>
- Enwall, Joakim; Torbjörn Lodén, Lena Rydholm, Michael Schoenhals (2012). *Kinesiska i skolan är en kejsare utan kläder* 18.12.2012. <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/kinesiska-i-skolan-ar-en-kejsare-utan-klader>
- Erlandsson, Martin (2011). *Första barnboken med "hen"*. Hallands Nyheter, 22.12.2011. http://hn.se/nojekultur/bocker/1.1474529-forsta-barnboken-med-hen-?articleRenderMode=article_full_discussion
- Gustavsson, Anton (2012). *Ordet "hen" – nu även i hovrätten*. Svt.se.13.12.2012. <http://www.svt.se/kultur/ordet-hen-nu-aven-i-hovratten>
- Hadenius, Patrik (2012). *Näringslivet måste börja betala för språkkunskaper*. Dagens Nyheter 20.11.2012. <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/patrik-hadenius-naringslivet-maste-borja-betala-for-sprakkunskaper>
- Heikki, Jörgen (2012). *En lagändring kostar pengar*. Sameradion, Sveriges radio. 06.09.2012. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5260500>
- Israelsson Skoglund, Jenny (2012). *Lulesamiska ord på nätet*. Sveriges radio, 17.02.2012. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=4970030>
- Karlsson, Anna-Malin (2012). *Hen upplevs inte som neutralt – än*. Svenska Dagbladet 06.02.2012. http://www.svd.se/kultur/sprakspalt/hen-upplevs-inte-som-neutralt-an_6825135.svd
- Kragnert Bartholf, Jonas (2012). *Eget språkbruk kan inte påtvingas andra*. Svenska Dagbladet 29.01.2012. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/eget-sprakbruk-kan-inte-patvingas-andra_6806723.svd
- Lindberg, Inger (2011). *I det mångspråkiga Sverige*. Utbildning och demokrati 2009, vol 18, nr 2.
- Lindbom, Karin (2012). *Könet betyder inte allt*. Sydsvenska Dagbladet 30.01.2012. <http://www.sydsvenskan.se/inpa-livet/konet-betyder-inte-allt>
- Melander, Björn (2012). *Vem tar ansvar för språken?* Upsala Nya Tidning. 26.6.2012. <http://www.unt.se/debatt/vem-tar-ansvar-for-spraken-1780944.aspx>

- Milles, Karin, Salmson, Karin & Tomicic, Marie (2012). *Det behövs ett nytt ord i svenska språket*. Svenska Dagbladet, 20.01.2012. Tillgänglig på:
http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/det-behovs-ett-nytt-ord-i-svenska-sprak-et_6784859.svd
- Nesser, Johannes (2012). *Henifierad DN-sajt polisanmäld av DN*. Journalisten, 12.09.2012. <http://www.journalisten.se/nyheter/henifierad-dn-sajt-polisanmald-av-dn>
- Niang, Matilda (2012). *MP väljer "hen" i nytt partiprogram*. SVT.se/TT. 24.09.2012.
<http://www.svt.se/nyheter/sverige/mp-valjer-hen-i-nytt-partiprogram>
- Nöjesguiden (2012) nr 2, 2012.
- Olausson, Tobias & Thomas Hartvigsson (2012). *Humanistisk forskning för dödskamp*. Svenska Dagbladet 27.6.2012. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/humanistisk-forskning-for-dodskamp_7304041.svd
- Olsson, Lova (2012a). *Inga nackdelar med ordet "hen"*. Svenska Dagbladet. 05.03.2012. <http://blog.svd.se/politikdirekt/2012/03/sabuni-ser-inga-nackdelar-med-ordet-hen>
- Olsson, Lova (2012b). *Arnholm lanserar "hen" i Riksdagen*. Svenska Dagbladet. 13.02.2012. http://www.svd.se/nyheter/inrikes/arnholm-lanserar-hen-i-riksdagen_7911126.svd
- Packalén, Sture (2012). *Språk är ett färdighetsämne och bör likställas med matematik*. Dagens Nyheter 18.12.2012. <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/sture-packalen-sprak-ar-ett-fardighetsamne-och-bor-jamstallas-med-matematik>
- Pohjanen, Kina & Heikki, Jörgen (2012). *Kraven för att läsa minoritetsspråk ska ses över*. Sveriges radio. 23.11.2012.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=114&artikel=5356031>
- Schwartz, Rickard (2012). *Tyskan samlar damm*. Dagens Nyheter. 23.6.2012.
<http://www.dn.se/ledare/kolumner/richard-swartz-tyskan-samlar-damm>
- Sveriges radio, Sisuradio (2012). *Varannan sverigefinne kan få service på finska*. Sisuradio 29.11.2012.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=5363379>
- Thomsen, Dante (2012a). *Herlitz inför hen-förbud*. Dagens Media. 10.09.2012.
<http://www.dagensmedia.se/nyheter/print/dagspress/article3535185.ece>
- Thomsen, Dante (2012b). *Lena K Samuelsson: "Ser inget behov av ett hen-förbud"*. Dagens Media. 10.09.2012.
<http://www.dagensmedia.se/nyheter/print/dagspress/article3535476.ece>
- Thomsen, Dante & Wisterberg, Erik (2012). *Twitterstorm mot DN:s hen-förbund*. Dagens Media. 10.09.2012.
<http://www.dagensmedia.se/nyheter/print/dagspress/article3535337.ece>
- Vuonokari, Kaisa (2012). *Pengar till lärarutbildning i minoritetsspråk*. Sveriges radio, Oddasat. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5276680>
- Vuonokari, Kaisa (2012). *Kommuners tolkning avgör barns möjlighet att läsa sitt minoritetsspråk*. Sveriges radio, Sisuradio. 20.11.2012.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=5351647>

Vuonokari, Kaisa (2012c). *Trenden är bruten: Nu öppnas nya finska förskolor*, Sveriges radio, SisuRadio. 31.05.2012.

<http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=185&grupp=16837&artikel=5131596>

Warranpera, Ingegerd (2012). *Fame- Visukalen på Örebro teater*. Dagens Nyheter.

05.08.2012. <http://www.dn.se/kultur-noje/scenrecensioner/fame--visukalen-pa-orebro-teater>

Wisterberg, Erik (2012). *Han henifierar Dn.se*. Dagens Media 12.09.2012.

<http://www.dagensmedia.se/nyheter/dig/article3537144.ece>